چۆنیەتی عومرە کردن

لەڕوانگەی قورئان و سوننەتەوە

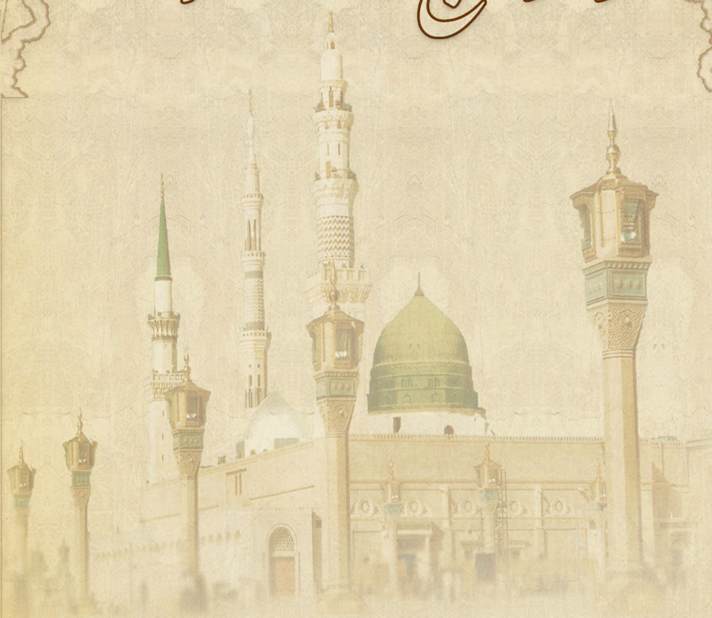
نوسینی

أحمد ملا فائق سعید

١٤٤٠ كۆچی

چاپی پێنجەم

وأتموا الحج والعمرة لله

چۆنیەتی عومرە کردن

لە ڕوانگەی قورئان و سوننەتەوە

ناوی نامیلکە: چۆنیەتی عومرەکردن لە ڕوانگەی قورئان و سوننەتەوە

نووسینی: أحمد ملا فائق سعيد

ژمارەی لاپەڕە: ٧٨ لاپەڕە

قەبارەی لاپەڕە: ١٢ X ١٧ سم

لە بەڕێوەبەرایەتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی (١١٩٧) ی ساڵی ٢٠١٢ ی پێدراوە

چاپی پێنجەم

١٤٤٠ هـ

کتێبخانەی صلاح الدين

هەولێر فلکەی شێخ محمود باڵەخانەی سید بهاء الدين

٠٦٦٢٥٤٠٢٧٦

چۆنیەتی عومرە کردن

لە ڕوانگەی قورئان و سوننەتەوە

نووسینی

أحمد ملا فائق سعيد

مكتبة صلاح الدين
للنشر والتوزيع

قَالَ تَعَالَى: ﴿وَأَتِمُّواْ ٱلْحَجَّ وَٱلْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾

[البَقَرَة: ١٩٦].

صِفَةُ العُمْرَةِ

فِي مَنْظُورِ الْقُرْآنِ وَالسُّنَّةِ

تأليف

أحمد ملا فائق سعيد

مكتبة صلاح الدين
للنشر والتوزيع

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەکی

إِنَّ الْحَمْدَ للهِ، نَحْمَدُهُ، وَنَسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ، فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

قَالَ اللهُ تَعَالَى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ [آل عمران: ١٠٢].

وَقَالَ تَعَالَى: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا (١)﴾ [النساء: ١].

وَقَالَ تَعَالَى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا (٧٠) يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ [الأحزاب: ٧٠-٧١].

قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّ أَصْدَقَ الْحَدِيثِ كَلَامُ اللهِ، وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ ﷺ، وَشَرُّ الْأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ، وَكُلَّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ»(١).

عومرەکردن عیبادەتێکە خاوەنی پلەوپایەیەکی تایبەتە لە ئیسلامدا، کە لەگەڵ حەجدا باسکراوە، وەکوو خوای پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَأَتِمُّواْ ٱلۡحَجَّ وَٱلۡعُمۡرَةَ لِلَّهِۚ﴾ [البَقَرَة: ١٩٦]. وە پێی دەوترێت حەجی بچووك.

عیبادەتیش یەکێك لە مەرجەکانی قبووڵبوونی بریتییە لە (المتابعة)، واتە دەبێت بەگوێرەی قورئان و سوننەت ئەنجام بدرێت.

عومرەکاریش هەموو ئەرکێکی ماڵی و سەفەر دەگرێتە بەر بۆ گەیشتن بەو وادە و پلەوپایە لێخۆشبوون و ڕەزامەندییە خواییەی کە لە فەرموودەکاندا پێیدراوە.

بۆیە ئەم نووسینە هەوڵێکە بۆ ئەنجامدانی عومرە بەو شێوازەی کە پێغەمبەری خوا ﷺ ئەنجامی داوە، بەگوێرەی فەرموودە (صحیح)ەکان، وە بۆ پڕکردنەوەی پێویستی ئەم سەفەرەش شێوازی نوێژی مردوو (صلاة الجنازة)شمان باسکردووە، لەبەر زۆر ئەنجامدانی ئەم نوێژە لە

---

(١) رواه مسلم (٨٦٧)، والنسائي في "الكبرى" (١٧٩٩)، وانظر "خطبة الحاجة" للألباني.

حەرەمەیندا، بگرە لەگەڵ هەموو نوێژە فەرزەکاندا بوونی هەیە.

داوام شوێنی ڕەزامەندی پەروەردگارە و بێبەش نەبوونە لە نزا و پاڕانەوەکانیان و گەڕانەوەیان بە عومرەیەکی قبوڵکراو و توێشوویەکی دوارۆژ

أحمد ملا فائق سعيد

١٩ / جمادى الآخرة / ١٤٤٠ هـ

٢٢ / ٢ / ٢٠١٩ م - الجمعة

سلێمانی

پلە و پاداشتی عومرە

١. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «**العُمْرَةُ إِلَى العُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا**»[(١)].

واتە: عومرە تا عومرەیەکی تر سڕینەوەی تاوانی نێوانیانە.

٢. عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**تَابِعُوا بَيْنَ الحَجِّ وَالعُمْرَةِ، فَإِنَّهُمَا يَنْفِيَانِ الفَقْرَ وَالذُّنُوبَ كَمَا يَنْفِي الكِيرُ خَبَثَ الحَدِيدِ، وَالذَّهَبِ، وَالفِضَّةِ، وَلَيْسَ لِلْحَجَّةِ المَبْرُورَةِ ثَوَابٌ إِلَّا الجَنَّةُ**»[(٢)].

واتە: بەدوای یەکدا حەج و عومرە بکەن، هەردووکیان هۆکاری نەمانی هەژاری و تاوانە، هەروەکوو چۆن ئاگر پاککەرەوەی پیسی ئاسن و ئاڵتوون و زیوە.

٣. عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «**الْغَازِي**

---

(١) رواه البخاري (١٧٧٣)، ومسلم (١٣٤٩).

(٢) رواه الترمذي (٨١٠)، وابن ماجه (٢٨٨٧)، وصححه الألباني في "الصحيحة" (١٢٠٠).

فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَالْحَاجُّ وَالْمُعْتَمِرُ، وَفْدُ اللَّهِ، دَعَاهُمْ، فَأَجَابُوهُ، وَسَأَلُوهُ، فَأَعْطَاهُمْ»[١].

واتە: تێكۆشەر لەپێناوى خوا و حاجى و عومرەكار نوێنەرن بۆ لاى پەروەردگار، خواى گەورە بانگى كردن و ئەوانیش وەڵامیان دایەوە، وە چى داوا دەكەن پێیان دەبەخشێت.

٤. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «**جِهَادُ الْكَبِيرِ، وَالصَّغِيرِ، وَالضَّعِيفِ، وَالْمَرْأَةِ: الْحَجُّ، وَالْعُمْرَةُ**»[٢].

واتە: جیهادى تەمەن گەورە و بچوك و لاواز و ئافرەت، حەج و عومرەیە.

٥. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**مَنْ خَرَجَ حَاجًّا فَمَاتَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَجْرَ الْحَاجِّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ خَرَجَ مُعْتَمِرًا فَمَاتَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَجْرَ الْمُعْتَمِرِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، ...**»[٣].

---

(١) رواه ابن ماجه (٢٨٩٣)، وحسنه الألباني في "الصحيحة" (١٨٢٠).

(٢) رواه النسائي في "الصغرى" (٢٦٢٦)، وحسنه الألباني في تحقيقه الثاني.

(٣) رواه أبو يعلى في "مسنده" (٦٣٥٧)، والطبراني في "الأوسط" (٥٣٢١)، وصححه الألباني في "الصحيحة" (٢٥٥٣).

واتە: هەرکەسێك بچێت بۆ حەج و لە ڕێگادا بمرێت پاداشتی حەجی بۆ دەنوسرێت تا ڕۆژی دوایی، وە هەرکەسێك بچێت بۆ عومرە و لە ڕێگادا بمرێت پاداشتی عومرەی بۆ دەنوسرێت تا ڕۆژی دوایی، واتە هەتا ڕۆژی دوایی هەر لە حەج و عومرەدان.

٦. عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**إِنَّ عُمْرَةً فِي رَمَضَانَ تَقْضِي حَجَّةً أَوْ حَجَّةً مَعِي**»[(١)].

واتە: عومرەکردنێك لە ڕەمەزاندا وەکوو حەجێك وایە لەگەڵ مندا کردبێتی.

(١) رواه البخاري (١٨٦٣)، ومسلم (١٢٥٦).

ڕوكنەكانی عومرە

١. ئیحرام: واتە: نیەت و وتنی (التلبیة): "لبیك اللهم بالعمرة".

٢. تەوافی كەعبە.

٣. سەعی نێوان سەفا و مەروە.

واتە عومرە بە بێ ئەمانە هەڵدەوەشێتەوە.

واجبەكانی عومرە

١. پۆشینی ئیحرام لە میقاتەوە.

٢. سەرتاشین یان كورتكردنەوە.

واتە بەبێ ئەمانە عومرە ناتەواوە و بە (فدیة) پڕدەبێتەوە.

سوننەتەكانی عومرە

بێجگە لە بەشەكانی ڕوكن و واجب هەرشتێكی تر كە باسدەكرێت سوننەتن و بە نەكردنیان لە پاداشت و تەواویی عومرەكە كەم دەبێتەوە، بەدەر لە نەزانین و هەڵە و لەبیرچوون.

۞ پێویستە ئەو موسوڵمانەی كە دەیەوێت عومرە بكات كاتێك دەگاتە میقات (ذوالحلیفة) ئەم كارانە ئەنجامبدات:

١. **خۆشۆردن (غسل):** خۆی بشوات وەکوو چۆن بۆ غوسلە شەرعییەکان خۆی دەشوات، وە پێش خۆشۆردن پێویستییەکانی مووبڕین و نینۆککردن ئەنجام بدات، لەبەرئەوەی نەکەوێتە ناو قەدەغەکراوەکانی ئیحرامەوە.

❁ تەنانەت ئەو ئافرەتانەی کە لە وادەی سووڕی مانگانەدان، یاخود لە وادەی دوای منداڵبووندان، واجبە خۆیان بشۆن و بەرگی ئیحرام بپۆشن و بەشداری هەموو جۆرەکانی مەراسیمی عومرە بکەن، بێجگە لە تەوافی کەعبە و سەعی سەفا و مەروە نەبێت، ئەوانەش لەدوای تەواوبوونیان لە سووڕی مانگانە ئەنجامیان دەدەن، وەکوو پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: «الْحَائِضُ وَالنُّفَسَاءُ إِذَا أَتَتَا عَلَى الْوَقْتِ تَغْتَسِلَانِ، وَتُحْرِمَانِ وَتَقْضِيَانِ الْمَنَاسِكَ كُلَّهَا غَيْرَ الطَّوَافِ بِالْبَيْتِ»[1].

٢. **پۆشینی ئیحرام:** پیاوان دەبێت هەموو بەرگێك لە خۆیان دامالْن، هیچ پارچە پۆشاکێکیان پێوە نەمێنێت بێجگە لەو دوو پارچە پۆشاکەی کە پێی دەوترێت (ئیحرام).

---

(١) رواه أبو داود (١٧٤٤)، وصححه الألباني في "الصحيحة" (١٨١٨).

۞ ئافرەتان بۆیان هەیە هەموو جۆرە پۆشاكێك بپۆشن لە جۆر و ڕەنگ، بێجگە لە دەسكێش و نیقاب نەبێت، وە هەر پارچەیەك كە دەم و چاوی پێ هەڵبپێچرێت، بەڵام ئەگەر پارچە قوماشێك لە سەریەوە دایباتەوە بەسەر دەم و چاویدا بەبێ هەڵپێچان ئەوا دروستە.

۞ بەرگی ئیحرامی پیاوان و ئافرەتان نابێت هیچ جۆرە بۆنێكی پێوەبێت.

۞ دوای پۆشینی ئیحرام قەدەغەیە پیاوان سەریان داپۆشن بە كڵاو و جامانە و هەر پارچەیەكی تر، یاخود گۆرەوی و خووف و پێڵاو لەپێبكەن، بێجگە لە نەعل نەبێت، وە دەبێت شانی ڕاستیشی داپۆشێت، وەكوو پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: «لاَ يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ القَمِيصَ، وَلاَ العِمَامَةَ، وَلاَ السَّرَاوِيلَ، وَلاَ البُرْنُسَ، وَلاَ ثَوْبًا مَسَّهُ زَعْفَرَانٌ وَلاَ وَرْسٌ، وَلاَ الْخُفَّيْنِ إِلَّا لِمَنْ لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ، ...»[1]. وَقَالَ: «وَلاَ تَنْتَقِبِ المَرْأَةُ الْمُحْرِمَةُ، وَلاَ تَلْبَسِ القُفَّازَيْنِ»[2].

---

(١) رواه البخاري (٥٨٠٦)، ومسلم (١١٧٧).

(٢) رواه البخاري (١٨٣٨).

❁ بە پۆشینی بەرگی ئیحرام ناچێتە ناو مەراسیم (عبادة)ی عومرەوە، تاوەکوو بە زمان نەڵێت "لبيك اللهم بالعمرة" خودایە ئامادەم عومرە بۆ تۆ بکەم، واتە پێش وتنی ئەمە ئەگەر پەشیمان بێتەوە لە عومرەکردن؛ ئەوا بە هیچ جۆرێك تاوانبار نابێت و فدیەی لەسەر نییە.

التلبية

دەتوانرێت دوای پۆشینی ئیحرام و (التلبية) کە پێی داخل ئەبێتە ناو عومرەوە، عومرەکار خۆی بشوات و بەرگی ئیحرام بگۆڕێت و سەری شانە بکات، بێجگە لە نینۆککردن و مووڵێکردنەوە و بۆنی خۆش لەخۆدان و نزیکبوونەوە لە خێزان نەبێت، کە ئەمانە هەمووی لە قەدەغەکراوەکانی ئیحرامن.

ئەگەر یەکێك گومانی هەبوو لە تەواوکردنی عومرەکەی بەهۆی نەخۆشی و ڕووداوێکەوە، ئەوا دەتوانێت لەکاتی ووتنی (التلبية) مەرج دابنێت و بڵێ (ئامادەم پەروەردگار عومرە بکەم، بە مەرجێك هەرکاتێك هۆکارێکی ڕێگر هەبوو دەرچم لە ئیحرام)، ئەوکات گەر بۆی تەواونەکرا تاوانبار نابێت و فیدیەی لەسەر ناکەوێت، وەکوو (عائشة) رَضِيَٱللَّهُعَنْهَا دەڵێت: «دَخَلَ رَسُولُ اللهِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى ضُبَاعَةَ بِنْتِ الزُّبَيْرِ، فَقَالَ لَهَا: **"لَعَلَّكِ أَرَدْتِ الحَجَّ؟"** قَالَتْ: وَاللهِّ لاَ أَجِدُنِي إِلَّا وَجِعَةً، فَقَالَ لَهَا: **"حُجِّي وَاشْتَرِطِي، وَقُولِي: اللَّهُمَّ مَحِلِّي حَيْثُ حَبَسْتَنِي"**»[١].

---

(١) رواه البخاري (٥٠٨٩).

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ چوو بۆ لای (زوباعەی کچی زوبێر) و فەرمووی: ڕەنگە ویستی حەجت هەبوو بێت؟ وتی: بەردەوام نەخۆشم و ئازارم هەیە، فەرمووی: حەج بکە و بە مەرجی بگرە و بڵێ: ئامادەم حەج بکەم بەمەرجێك هەر ڕێگرێك هەبوو دەرچم لە ئیحرام.

❁ دەتوانرێت پۆشاکی ئیحرام بپۆشرێت پێش (میقات) کە (ذو الحليفة)یە و پێی دەڵێن (أبيار علي)، بەمەرجێك تا دەگەنە میقات نابێت نیەت بێنن و (التلبية) بکەن.

تاوەکوو (التلبية) نەڵێن ناچنە ناو مەناسیکی عومرەوە، لەبەرکردنی ئیحرام وەك دەستنوێژگرتن وایە بۆ نوێژ، وە وتنی (التلبية)ش وەکوو (الله أكبر)ی دابەستنی نوێژ وایە، وەکوو (ابن عباس) رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا دەڵێت: «انْطَلَقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ المَدِينَةِ بَعْدَ مَا تَرَجَّلَ، وَادَّهَنَ وَلَبِسَ إِزَارَهُ وَرِدَاءَهُ هُوَ وَأَصْحَابُهُ، ...»[1].

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ لە مەدینە دەرچوو لەگەڵ هاوەڵەکانیدا پاش لەبەرکردنی ئیحرام و قژداهێنان و چەورکردنی.

❁ **نوێژی سوننەتی پاش پۆشینی ئیحرام:** وەکوو سوننەت هیچ فەرموودەیەکی لەسەر نەهاتووە، بەڵام دەتوانرێت دوو ڕکاتی

---

(١) رواه البخاري (١٥٤٥).

دەستنوێژ بێت یاخود چوونە مزگەوت بێت، یان هەر سوننەتێکی تر بێت لە مزگەوتەکەی (ذو الحليفة) بکەیت، بەڵکوو نوێژکردن لە میقاتی (ذو الحليفة) سوننەتە و شوێنێکی بەبەرەکەتە، وەکوو لەم فەرموودانەدا هاتووە:

١. عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، يَقُولُ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِوَادِي العَقِيقِ يَقُولُ: «أَتَانِي اللَّيْلَةَ آتٍ مِنْ رَبِّي، فَقَالَ: صَلِّ فِي هَذَا الوَادِي المُبَارَكِ، وَقُلْ: عُمْرَةً فِي حَجَّةٍ»[1].

واتە: عومەری کوڕی خەتتاب ﷺ وتی: گوێم لێبوو پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەمشەو نێردراوێك لای پەروەردگارمەوە هات و وتی: نوێژ لەم شیوە بەرێز و بەرەکەتدارەدا بکە.

٢. عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، قِيلَ لَهُ: «إِنَّكَ بِبَطْحَاءَ مُبَارَكَةٍ»[2].

واتە: تۆ لە شوێنێکی تەختایی بەبەرەکەتدایت.

٣. إِنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، كَانَ يَقُولُ: «كَانَ رَسُولُ

(١) رواه البخاري (١٥٣٤).

(٢) رواه البخاري (١٥٣٥).

اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْكَعُ بِذِي الْحُلَيْفَةِ رَكْعَتَيْنِ[1].

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ دوو ڕکات نوێژی لە میقاتی (ذو الحليفة) کرد.

❁ پاش نوێژەکە هەر لە سنووری مزگەوتی (ذو الحليفة)دا ڕوو بکەرە قیبلە و بڵێ: «لَبَّيْكَ اللهُمَّ بِالْعُمْرَةِ، لَا رِيَاءَ فِيهَا وَلَا سُمْعَةَ».

واتە: ئامادەم پەروەردگار عومرە بکەم بە بێ ڕیا و دەربڕین.

❁ لەدوای وتنی ئەمەی پێشوو دەچێتە ناو مەراسیمی عومرەوە، پاشان بەردەوامبوون لەسەر وتنی (التلبية) کە بریتییە لە: «لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لاَ شَرِيكَ لَكَ». واتە: ئامادەم خوای پەروەردگار ئامادەم، هیچ هاوەڵ و شەریکێکت نییە و هەموو سوپاس و ستایش و نیعمەتێك بۆ تۆیە لەگەڵ هەموو موڵك و بوونێکدا، هیچ هاوەڵ و شەریکێکت نییە.

ئەم زیکرە واجب دەبێت بەگوێرەی توانا و تێکەڵکردنی زیکر و نزا و قورئانخوێندن لە نێوانیاندا، بەمەرجێك هەریەکێك بۆخۆی بیکات بە دەنگی بەرز.

---

(١) رواه مسلم (١١٨٤).

دەبێت ئەم زیکرە کە شیعاری عومرە و حەجە، زۆر و بەردەوام زیکری سەر زوبانی بێت، تا دەگاتە (مەککە) یاخود بەردەم (حجر الأسود).

❁ دەتوانرێت ئەم جۆرانەش تێکەڵی (التلبية) بکرێت:

١. «لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ، وَسَعْدَيْكَ، وَالْخَيْرُ بِيَدَيْكَ لَبَّيْكَ، وَالرَّغْبَاءُ إِلَيْكَ وَالْعَمَلُ»[(١)].

٢. «لَبَّيْكَ إِلَهَ الْحَقِّ، لَبَّيْكَ»[(٢)].

٣. «لَبَّيْكَ ذَا الْمَعَارِجِ، وَلَبَّيْكَ ذَا الْفَوَاضِلِ»[(٣)].

❁ وە سوننەتە ئەم زیکرانە هەریەکە بۆخۆی بیکات بە دەنگی بەرز، بە بەڵگەی ئەم فەرموودانە:

١. قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «أَتَانِي جِبْرِيلُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَنِي أَنْ آمُرَ أَصْحَابِي وَمَنْ مَعِي أَنْ يَرْفَعُوا أَصْوَاتَهُمْ بِالتَّلْبِيَةِ»[(٤)].

---

(١) رواه مسلم (١١٨٤).

(٢) رواه ابن ماجه (٢٩٢٠)، والنسائي في "الكبرى" (٣٧١٨)، وصححه الألباني.

(٣) رواه البيهقي في "السنن الكبرى" (٩٠٣٢)، وانظر "مناسك الحج والعمرة" للألباني ص١٧.

(٤) رواه أبو داود (١٨١٤)، وصححه الألباني.

واتە: (جبریل) عليه السلام هات بۆلام و فەرمانی پێدام فەرمان بدەم بە هاوەڵانم و ئەوانەی کە لەگەڵمن دەنگ بەرزکەنەوە بە (التلبية).

٢. قَالَ رَسُولُ الله ﷺ: «**أَفْضَلُ الْحَجِّ الْعَجُّ وَالثَّجُّ**»(١).

واتە: باشترین حەج (العج): واتە دەنگ بەرزکردنەوەیە بە (التلبية)، وە (الثج): خوشەی خوێنڕشتنی قوربانییە.

٣. قَالَ رَسُولُ الله ﷺ: «**مَا مِنْ مُلَبٍّ يُلَبِّي إِلَّا لَبَّى مَا عَنْ يَمِينِهِ، وَعَنْ شِمَالِهِ مِنْ شَجَرٍ وَحَجَرٍ حَتَّى تَنْقَطِعَ الْأَرْضُ مِنْ هُنَا وَهُنَا**»(٢).

واتە: هەرکەسێك (التلبية) بلێت، ئەوا هەرشتێك هەیە لای ڕاستی و چەپی لە درەخت و بەرد و هەرچی لەملاو لایدایە هەمووی وەکوو ئەو (التلبية) دەڵێنەوە.

٤. قَالَ رَسُولُ الله ﷺ: «**كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ هَابِطًا مِنَ الثَّنِيَّةِ، وَلَهُ جُؤَارٌ إِلَى الله بِالتَّلْبِيَةِ**»(٣).

---

(١) رواه ابن أبي شيبة في "مصنفه" (١٥٠٥٦)، وأبو يعلى في "مسنده" (٥٠٨٦)، والبيهقي في "الشعب" (٦٩٣٨)، وصححه الألباني في "الصحيحة" (١٥٠٠).

(٢) رواه ابن ماجه (٢٩٢١)، وصححه الألباني في "صحيح الترغيب والترهيب" (١١٣٣).

(٣) رواه البخاري (٣٣٥٥)، ومسلم (١٦٦).

واته: هەروەك دەبینم (موسی) ﷵ لەسەر تەپۆڵكەیەك دێته خوارەوە و بە دەنگی بەرز (التلبیة) دەڵێت.

وە (أبو حازم) دەڵێت: هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ ئەوەندە بە دەنگی بەرز دەیانوتەوە نەدەگەیشتنە مەككە دەنگیان دەنوسا[١].

وە ئافرەتانیش دەبێت ئەوەندەی كە خۆیان و هاوەڵانیان بیبیستن دەنگ بەرزبكەنەوە.

(١) أنظر "مناسك الحج والعمرة" للألباني ص١٧.

چۆنیەتی چوونە ناو مزگەوتی (حەرەم)

پێویستە ڕەچاوی ئەم شێوازانەی خوارەوە بکرێت:

بێگومان حەرامە و نابێت ئافرەتان کە لە سووڕی مانگانەدان بچنە ناو مزگەوتی حەرام و تەواف ئەنجام بدەن، هەروەك پێغەمبەر ﷺ بە (عائیشە)ی خێزانی فەرموو: «فَاقْضِي مَا يَقْضِي الْحَاجُّ، غَيْرَ أَنْ لَا تَطُوفِي بِالْبَيْتِ حَتَّى تَغْتَسِلِي»[1].

واتە: دەبێت هەموو کارێك کە حاجی دەیکات ئەنجامی بدەیت (لە خۆشۆردن و ئیحرام و تەلبیە) بێجگە لە تەواف نەبێت هەتا خۆت دەشۆیت (واتە تا تەواو دەبیت).

١. قاچی ڕاستت پێش بخە و بڵێ: «فَلْيُسَلِّمْ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ لِيَقُلْ: اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ»[2].

واتە: (بسم الله) بکە و سڵاوات لە پێغەمبەر ﷺ بدە و بڵێ: پەروەردگار دەرگای بەزەیی خۆتم بۆ بکەیتەوە.

---

(١) رواه البخاري (٢٩٤)، ومسلم (١٢١١).

(٢) رواه ابن ماجه (٧٧٢)، وأبو داود (٤٦٥)، وصححه الألباني في "صحيح الجامع الصغير" (٥١٤).

یاخود ئەم زیکرە بکە:

✍ «أَعُوذُ بِاللهِ الْعَظِيمِ، وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ، وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ، مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ»[(١)].

٢. ئەگەر کەعبەت لێدەرکەوت بوەستە و هەردوو دەستت هەڵبڕە و ڕووەو کەعبە دوعا بکە، وە ئەگەر دوعاکەی (عومەری کوڕی خەتتاب) ﷺ بکەیت باشترە کە دەیفەرموو: «اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلاَمُ، وَمِنْكَ السَّلاَمُ، فَحَيِّنَا رَبَّنَا بِالسَّلاَمِ»[(٢)].

واتە: خوای پەروەردگار تۆ ناوت سەلامە و سەلامەتی هەر لای تۆوەیە، بمانژیێنە بە سەلامەتی.

بەم شێوەیە ئیمامی عومەر و عبداللە ی کوڕی عباس ﷺ دەستیان بەرز کردۆتەوە و دوعایان کردووە لەکاتی بینینی کەعبەدا.

---

(١) رواه أبو داود (٤٦٦)، والبيهقي في "الدعوات الكبير" (٦٨)، وصححه الألباني في "صحيح الجامع الصغير" (٤٧١٥).

(٢) رواه البيهقي في "السنن الكبرى" (٩٢١٦)، وانظر "مناسك الحج والعمرة" للألباني ص٢٠.

تەوافی کەعبە

بەرەو (الحجر الأسود) دەڕۆیت تا دەگەیتە بەردەمی، کاتێك گەیشتیتە بەردەمی لەسەر ڕای (عبدالله ی کوڕی عباس) رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا کۆتایی بە (التلبية) دێت، پاشان دەست دەکەیت بەم کارانە:

❁ شانی ڕاستت دەردەخەیت:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابَهُ «**اعْتَمَرُوا مِنَ الْجِعْرَانَةِ فَرَمَلُوا بِالْبَيْتِ وَجَعَلُوا أَرْدِيَتَهُمْ تَحْتَ آبَاطِهِمْ قَدْ قَذَفُوهَا عَلَى عَوَاتِقِهِمُ الْيُسْرَى**»[(١)].

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ و هاوەڵانی کە عومرەیان کرد ئیحرامەکانیان دا بەسەر شانی چەپیاندا و شانی ڕاستیان دەرخست.

❁ دەبێت هەر حەوت تەوافەکە شانی ڕاستت دەرکەوێت و دانەپۆشرێت، هەروەك (ابن يعلى) لە باوکیەوە دەیگێڕێتەوە: «**أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَافَ بِالبَيْتِ مُضْطَبِعًا**»[(٢)].

---

(١) رواه أبو داود (١٨٨٤)، وصححه الألباني في "الإرواء" (١٠٩٤).

(٢) رواه الترمذي (٨٥٩)، وحسنه الألباني.

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ تەوافی بەدەوری ماڵی خوادا بە شان ڕووتکراوی بوو، واتە (هەر حەوت تەوافەکە)، ئەمە بەرپەرچدانەوەی ئەو قسەیەیە کە دەڵێن دەبێت لەدوای سێ تەوافی هەروەلەکەی کەعبە شان داپۆشرێت، لەبەرئەوەی کە هەروەلە تەواو بوو ئەوا شان داپۆشینیش تەواو دەبێت[١].

❁ پاشان بەرەو (الحجر الأسود) بڕۆ، گەر گونجا و بۆت ڕەخسا دەستی لێبدە و ماچی بکە و سوجدەی لەسەر ببە.

عَنْ نَافِعٍ، قَالَ: «رَأَيْتُ ابْنَ عُمَرَ يَسْتَلِمُ الْحَجَرَ بِيَدِهِ، ثُمَّ قَبَّلَ يَدَهُ، وَقَالَ: مَا تَرَكْتُهُ مُنْذُ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُ»[٢].

واتە: (عبدالله ی کوڕی عومەر) رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا دەستی لە (الحجر الأسود) دەدا و ماچی دەکرد و دەیوت: وازم لێنەهێناوە لەوکاتەوەی کە پێغەمبەرم ﷺ بینیوە کردوویەتی.

وە ئیمامی (عبد الله ی کوڕی عومەر و عبد الله ی کوڕی عباس) رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُم سوجدەیان لەسەر بردووە[٣].

---

(١) انظر "حجة النبي ﷺ" للألباني ص٥٨.

(٢) رواه مسلم (١٢٦٨).

(٣) انظر "الإرواء" للألباني (١١١٢).

گەر بۆت نەڕەخسا ماچی بکەیت، ئەوا دەستی لێبدە و دەستت ماچ بکە، گەر ئەوەشت بۆ نەکرا ئەوا دەستی ڕاستت هەڵبڕە و هەموو ڕووی جەستەتی تێبکە وەك سەلام لێکردنی و بڵێ: "بسم الله، الله أكبر" یاخود هەر "الله أكبر".

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ «يَطُوفُ بِالْبَيْتِ عَلَى رَاحِلَتِهِ، فَإِذَا انْتَهَى إِلَى الرُّكْنِ أَشَارَ إِلَيْهِ»[1].

وَعَنْ جَابِرٍ، قَالَ: «طَافَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْبَيْتِ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ عَلَى رَاحِلَتِهِ يَسْتَلِمُ الْحَجَرَ بِمِحْجَنِهِ، ...»[2].

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ لە حەجیماڵئاواییدا تەوافی بەسەر حوشترەکەیەوە کرد و بە سەری گۆچانەکەی دەیدا لە (الحجر الأسود) و ماچی دەکرد.

وە پێغەمبەری خوا ﷺ بە (عومەری کوڕی خەتتاب)ی فەرموو: «يَا عُمَرُ، إِنَّكَ رَجُلٌ قَوِيٌّ، لَا تُزَاحِمْ عَلَى الْحَجَرِ فَتُؤْذِيَ الضَّعِيفَ، إِنْ وَجَدْتَ خَلْوَةً فَاسْتَلِمْهُ، وَإِلَّا فَاسْتَقْبِلْهُ فَهَلِّلْ وَكَبِّرْ»[3].

---

(١) رواه الترمذي (٨٦٥)، والنسائي في "الكبرى" (٣٩١٢)، وصححه الألباني.

(٢) رواه مسلم (١٢٧٣). (٣) رواه أحمد في "المسند" (١٩٠)، وحسنه الأرنؤوط.

واتە: ئەی (عمر) تۆ پیاوێکی بەهێزی ئازاری لاواز مەدە، گەر چۆڵ بوو ئەوا دەستی لێبدە، وە گەر نا ڕووی تێبکە و "الله أكبر" بکە.

وە (عبد الله ی کوڕی عمر)یش رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا لەکاتی دەستلێدانی (الحجر الأسود)دا دەیوت: «بِسْمِ اللهِ وَاللهُ أَكْبَرُ»[(١)].

وە (عبد الله کوڕی عباس) رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا دەڵێت: «أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَافَ بِالْبَيْتِ وَهُوَ عَلَى بَعِيرٍ، كُلَّمَا أَتَى عَلَى الرُّكْنِ أَشَارَ إِلَيْهِ بِشَيْءٍ فِي يَدِهِ، وَكَبَّرَ»[(٢)].

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ تەوافی دەکرد بەسەر وشترەکەیەوە و هەرکاتێك بگەیشتایەتە ئاستی (الحجر الأسود) بە هەرشتێك کە بەدەستیەوە بوایە ئاماژەی بۆ دەکرد و "الله أكبر"ی دەکرد.

❁ پاشان کەعبە بخەرە لای چەپتەوە و (حەوت) جار تەوافی کەعبە ئەنجام بدە، پیاوان سێ تەوافی سەرەتا دەبێت بە (هەروەلە) واتە ڕۆشتنی خێرا ئەنجام بدەن و چوار تەوافەکەی تر بە ڕۆیشتنی ئاسایی، وە لە هەر حەوت تەوافەکەدا دەبێت شانی ڕاستیان دەرکەوێت.

---

(١) رواه عبد الرزاق في "المصنف" (٨٨٩٤).

(٢) رواه البخاري (١٦٣٢).

هەموو تەوافێك لـە (الحجر الأسود) دەست پێدەكات و دەبێت هەر لـەوێش كۆتایی پێبێت، وە سەرەتای هەموو تەوافێك دەبێت هەموو ڕووت بكەیتە (الحجر الأسود) و دەستی ڕاستت هەلـبڕیت وەك سەلام كردن بۆی و بلـێی "الله أكبر".

عَنْ ابْنِ يَعْلَى، عَنْ أَبِيهِ: «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَافَ بِالبَيْتِ مُضْطَبِعًا ...»[1].

واتە: هەر حەوت تەوافەكانی بە شان ڕووتكراوی بوو.

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، قَالَ: «رَمَلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْحَجَرِ إِلَى الْحَجَرِ ثَلَاثًا، وَمَشَى أَرْبَعًا»[2].

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ تەوافی كەعبەی ئەنجامدا شانی دەركەوتبوو، وە سێ جار بە ڕۆشتنی خێرا (هەروەلـە) تەوافی ئەنجامدا و چوارەكەی تر بە ڕۆیشتنی ئاسایی.

۞ گەیشتن بە ئاستی (الركن اليماني) كە دەكەوێتە سوچی ڕاستی پێش (الحجر الأسود)ەوە، سوننەتە دەستی پێدابهێنیت بەبێ ماچكردن

---

(١) رواه الترمذي (٨٥٩)، وحسنه الألباني.

(٢) رواه مسلم (١٢٦٢).

و وتنی "الله أكبر"، ئەگەر نەتتوانی ئەوا بەجێی دەهێڵێت بەبێ دەست هەڵبڕین و وتنی "الله أكبر".

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ مَسْحَ الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ، وَالرُّكْنِ الْيَمَانِيِّ يَحُطَّانِ الْخَطَايَا حَطًّا»[(١)].

واتە: دەستلێدانی (الحجر الأسود) و (الركن اليماني) تاوان دەسڕێتەوە.

وَعَنْ عَبْدِ الله بْنِ عُمَرَ، أَنَّهُ قَالَ: «لَمْ أَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَلِمُ مِنَ البَيْتِ إِلَّا الرُّكْنَيْنِ اليَمَانِيَيْنِ»[(٢)].

واتە: (ابن عمر) رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا دەڵێت: نەمبینی پێغەمبەری خوا ﷺ دەست بدات لە سووچەکانی کەعبە بێجگە لە (الحجر الأسود) و (الركن اليماني) نەبێت.

ئەم دەستلێدانەش دەتوانێت لە هەموو تەوافێکدا ئەنجامی بدات.

---

(١) رواه عبد الرزاق في "مصنفه" (٨٨٧٧)، والطبراني في "الكبير" (١٣٤٣٨)، وصححه الألباني في "صحيح الجامع الصغير" (٢١٩٤).

(٢) رواه البخاري (١٦٠٩)، ومسلم (١٢٦٧).

❁ کاتێك تێپەڕ بوویت لە (الركن اليماني) بەرەو (الحجر الأسود) لە نێوانیاندا ئەم زیکرە بخوێنە: «رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً، وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ»[(١)].

بێجگە لەم زیکرە هیچ جۆرە زیکر و نزایەکی دیاریکراومان نییە، بەڵکوو هەرکەس چی دەزانێت لە زیکر و دوعا دەتوانێت بیخوێنێت.

وە نابێت سەرقاڵ بیت بە قسە و بابەتی دونیاییەوە لەکاتی ئەنجامدانی حەوت تەوافەکەدا، لەبەرئەوەی لە ناو عیبادەتدایت، وەکوو پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: «الطَّوَافُ بِالْبَيْتِ صَلَاةٌ، وَلَكِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ أَحَلَّ فِيهِ الْمَنْطِقَ، فَمَنْ نَطَقَ فَلَا يَنْطِقْ إِلَّا بِخَيْرٍ»[(٢)]، وَفِي رِوَايَةٍ: «فَأَقِلُّوا فِيهِ الْكَلَامَ»[(٣)].

واتە: تەوافی کەعبە نوێژە، بەڵام خوای گەورە ڕێگەی داوە بە قسەکردن تێیدا، گەر کەسێك قسەی کرد با قسەی خێر نەبێت نەیکات، یاخود قسەی کەمی تێدا بکەن.

---

(١) رواه أبو داود (١٨٩٠)، وحسنه الألباني.

(٢) رواه ابن أبي شيبة في "مصنفه" (١٢٨٠٨)، وابن حبان في "صحيحه" (٣٨٣٦)، وصححه الألباني في "صحيح الجامع الصغير" (٣٩٥٤).

(٣) رواه ابن أبي شيبة في "مصنفه" (١٢٨١١).

بە تەواو کردنی تەوافی حەوتەم و گەیشتنەوەت بە ئاستی (الحجر الأسود) پێویست ناکات ڕووبکەیتەوە (الحجر الأسود) و دەست هەڵبڕیت و "الله أكبر" بکەیت، لەبەرئەوەی ئەمانە کاری سەرەتا کردنەوەی تەوافە، تۆ تەوافێکی تر بێجگە لە حەوتەکە ئەنجام نادەیت.

۞ پاش حەوت تەوافەکە پیاوان شانیان دادەپۆشن.

هەندێك بە هەڵەدا چوون کە دەڵێن دەبێت لە دوای سێ تەوافەکەی سەرەتا کە (هەروەلە)ی تێدا کۆتایی دێت، شان ڕووتکردنیش تیایدا کۆتایی بێت، بەڵام زۆری ڕای زانایان لەسەر خوێندنەوەی ڕووکەشی فەرموودەکەن، کە دەفەرموێت (طاف) واتە تەوافەکەی ئەنجامدا، وە تەوافیش بە هەر حەوتی دەوترێت.

📖 بۆ دڵنیابوونیش بڕوانە ئەم سەرچاوانەی زانایان:

١. "سبل السلام" للصنعاني (٢/٩٨٦) .

٢. "المغني" لإبن قدامة (٤/٥٥٩) .

٣. "فتاوى اللجنة الدائمة" (١١/٢٢٥) .

٤. "توضيح الأحكام شرح بلوغ المرام" لعبد الله بسام (٣/٣٧) .

٥. "حجة النبي صلى الله عليه وسلم" للألباني ص٥٨ .

❁ پاشان بەرەو (مقام ابراهيم) دەڕۆن، کە گەیشتنە (مقام ابراهيم) سوننەتە ئەم ئایەتە بخوێندرێتەوە: ﴿وَٱتَّخِذُواْ مِن مَّقَامِ إِبْرَٰهِـۧمَ مُصَلًّى﴾ [البَقَرَة : ١٩٥]، پاشان دوو ڕکات نوێژ بکە و لە ڕکاتی یەکەمدا سوورەتی ﴿قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْكَٰفِرُونَ﴾ی تێدا بخوێنە و لە ڕکاتی دووەمیشدا سوورەتی ﴿قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ﴾ بخوێنە.

ئەگەر گونجا (مقام ابراهيم) بخەرە نێوان خۆت و کەعبەوە، گەر دووریش بیت لێی، وە ئەگەر نا لە هەر شوێنێکی مزگەوت بێت دروستە، لەبەر فەرموودەکەی (جابر بن عبد الله) ﵁ کە دەڵێت: «ثُمَّ نَفَذَ إِلَى مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَام، فَقَرَأَ ﴿وَٱتَّخِذُواْ مِن مَّقَامِ إِبْرَٰهِـۧمَ مُصَلًّى﴾ [البَقَرَة : ١٩٥]، فَجَعَلَ الْمُقَامَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْبَيْت فكَانَ يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ ﴿قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ﴾ وَ ﴿قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْكَٰفِرُونَ﴾»[١].

باش وایە لە شوێنێکدا نوێژ بکەیت کە کەس بە بەردەم نوێژەکەتدا تێپەڕ نەبێت، وە هەوڵ بدە بە بەردەم هیچ نوێژخوێنێکدا تێپەڕ نەبیت،

---

(١) رواه مسلم (١٢١٨).

لەبەر ئەم هەڕەشەیەی لەم فەرموودەیەدا هاتووە: «لَوْ يَعْلَمُ الْمَارُّ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّي مَاذَا عَلَيْهِ، لَكَانَ أَنْ يَقِفَ أَرْبَعِينَ خَيْرًا لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ»(١).

واتە: گەر ئەو کەسەی کە بە بەردەم نوێژخوێنێکدا تێپەڕدەبێت بزانێت چەندە تاوانبار دەبێت؛ چل ساڵ بووەستێت باشترە لەوەی تێپەڕبێت.

❁ دوای لێبوونەوەی نوێژەکە بەرەو ئاوی زەمزەم بڕۆ و لێی بخۆرەوە بە هەر نییەتێکی تایبەتیت بێت ئەوا دێتە دی، وە هەندێکی بکە بە سەرتدا و تەڕی بکە.

باشترین شێوازی خواردنەوەی ئاوی زەمزەم و نییەتەکەشی ئەوەیە کە ڕوو بکەیتە قیبلە و ناوی خوای لەسەر بێنی و بە سێ جار بیخۆیتەوە، وە کە لێبویتەوە سوپاسی خوا بکەی لەسەری و دوعاکەی (ابن عباس) رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا بکەیت کە دەیوت: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا، وَرِزْقًا وَاسِعًا، وَعَمَلًا مُتَقَبَّلًا، وَشِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ»(٢).

واتە: خوای پەروەردگار داوای زانستی بەسوود و ڕۆزی فراوان و

(١) رواه البخاري (٥١٠)، ومسلم (٥٠٧).

(٢) رواه الدارقطني في "سننه" (٢٧٣٨)، وصححه الألباني في "الإرواء" (٤/ ٣٣٢).

کاری وەرگیراو و شیفا لە هەموو دەردێکت لێدەکەم.

وە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: «مَاءُ زَمْزَمَ، لِمَا شُرِبَ لَهُ»[(١)].

واتە: ئاوی زەمزەم بۆ هەر نییەتێکە.

وە دەفەرموێت: «إِنَّهَا مُبَارَكَةٌ، وَهِيَ طَعَامُ طُعْمٍ، وَشِفَاءُ سُقْمٍ»[(٢)].

واتە: زەمزەم بەبەرەکەتە و خۆراکی برسییە و شیفای نەخۆشییە.

❁ پاشان بگەڕێرەوە بۆ (الحجر الأسود) و دەستی لێبدە و ماچی بکە، گەر نەتتوانی لە دوورەوە دەستی بۆ هەڵبڕە و "الله أكبر" بکە، وەکوو لە فەرموودەکەی (جابر بن عبدالله)دا رضي الله عنه هاتووە کە دەڵێت: «ثُمَّ رَجَعَ إِلَى الرُّكْنِ فَاسْتَلَمَهُ»[(٣)].

واتە: پێغەمبەر ﷺ پاشان گەڕایەوە بۆ (الحجر الأسود) و دەستی لێدا.

---

(١) رواه ابن ماجه (٣٠٦٢)، وصححه الألباني في "الإرواء" (١١٢٣).

(٢) رواه الطبراني في "الصغير" (٢٩٥)، وصححه الألباني في "صحيح الجامع الصغير" (٢٤٣٥).

(٣) رواه مسلم (١٢١٨).

سـەعی نێوان سەفا و مەروە

❁ تەوافی نێوان سەفا و مەروە حەوت جارە، بەرەو بەرزایی سەفا بڕۆ، کە گەیشتیتە سەر بەرزایی سەفا ئەم ئایەتە بخوێنە: ﴿إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلۡمَرۡوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِۖ فَمَنۡ حَجَّ ٱلۡبَيۡتَ أَوِ ٱعۡتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَاۚ وَمَن تَطَوَّعَ خَيۡرٗا فَإِنَّ ٱللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ﴾ [البَقَرَة: ١٥٨].

❁ پاشان ڕوو بکەرە کەعبە و ئەم زیکرە بخوێنە: «اللهُ أَكْبَرُ، اللهُ أَكْبَرُ، اللهُ أَكْبَرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ، أَنْجَزَ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ»[١].

❁ پاشان دەست هەڵبڕە و نزا و دوعا بۆ خۆت بکە، وە جاری دووەمیش بیلێرەوە و لە دواییدا دەست هەڵبڕە و دوعا بکە، وە سێهەم جاریش بیلێرەوە، بەڵام لە دواییدا دوعا مەکە و بڵێ: «أَبْدَأُ بِمَا بَدَأَ اللهُ بِهِ»[٢].

---

(١)، (٢) رواه مسلم (١٢١٨).

پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: بەو شێوەیە دەست پێدەکەم کە خوای پەروەردگار دەستی پێکردووە، واتە لە باسدا کە (سەفای پێش مەروە) باس کردووە، منیش لە پێشدا دەچمە سەر سەفا و پاشان مەروە.

❁ پاشان بەرەو (مەروە) بکەوەرە ڕێ بە شێوازی ئاسایی تا دەگەیتە ئاستی گلۆپە سەوزەکە، دەبێت پیاوان لە نێوان هەردوو گلۆپە سەوزەکەدا ڕاکردنی هێواش (هەروەلە) بکەن بێجگە لە ئافرەتان، لەدوای کۆتایی گلۆپە سەوزەکە بە شێوازی ئاسایی ڕێ بکە تا دەگەیتە سەر بەرزایی (مەروە).

لەنێوان سەفا و مەروە هیچ زیکر و نزایەکی دیاریکراو نییە، بێجگە لە نزاکەی (عبداللە ی کوڕی مسعود) و (عبداللە ی کوڕی عباس) رضي الله عنهم کە دەیانوت: «رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَكْرَمُ»[1].

واتە: پەروەردگار داوای لێخۆشبوون و بەزەییت لێدەکەم، تۆ بالادەست و بەخشندەیت.

---

(١) رواه ابن أبي شيبة في "مصنفه" (١٥٥٦٥)، والطبراني في "الدعاء" (٨٧٠)، وانظر "مناسك الحج والعمرة" للألباني ص٢٧.

❁ کە گەیشتیتە سەر بەرزایی (مەروە)، بەبێ خوێندنی ئایەتەکە[1] ڕوو بکەرە کەعبە و زیکرەکە بە شێوازی پێشوو بڵێرەوە و لە نێوان یەکەم و دووەمدا دەست هەڵبڕە و نزا و دوعای تایبەتی خۆت بکە و لە دوای سێیەم جار دوعا ناکەیت، بەرەو سەفا بەهەمان شێوە بەڕێدەکەویت و لە نێوان گڵۆپە سەوزەکەدا لە هەموو تەوافێکدا پیاوان ڕاکردن و هەروەلە دەکەن.

بۆ پێشەکی (افتتاح) و سەرەتا کردنەوەی یەکەمجاری سەر سەفاو مەروە زیکرەکە دەخوێندرێت، بەڵام بۆ جارەکانی تری هاتنەوەی سەر سەفاو مەروە نابێت بخوێنرێت، ئەمە وەکوو (الحجر الأسود) نییە کە هەرجارێك گەیشتیتەوە سەری ڕووی تێدەکەیت و سەلام و "الله أکبر" بکەیت، ئەوە تایبەتە بە (الحجر الأسود)[2].

بەم شێوەیە لە سەفاوە بۆ مەروە تەوافی یەکەمە و لە مەروەشەوە بۆ سەفا تەوافی دووەمە، تاوەکوو حەوتەم جار لەسەر مەروە کۆتایی دێت.

هەندێك بەهەڵەدا دەچن بەوەی کە لە سەفاوە بۆ مەروە و چوونەوە سەر سەفا بە تەوافێك دادەنێن، کە ئەمەش دەکاتە چواردە

---

(١) رواية جابر عند النسائي برقم (٢٩٧٤).

(٢) انظر "الشرح الممتع" للعثيمين (٧/ ٢٧)، و "الجامع لأحكام" (٢/ ٢٩١).

تەواف، لە کاتێکدا حەوت تەواف واجبە، بەڵکوو نێوانی هەموو سەفا و مەروەیەك تەوافێکە، بە بەڵگەی ئایەتەکەی خوای پەروەردگار کە دەفەرمووێت: ﴿إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلۡمَرۡوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِ﴾[البَقَرَة: ١٥٨]. لە سەفاوە بۆ مەروە یەکێکە لە نیشانە و فەرمانی خوایی بۆ حەج و عومرە.

بۆیە تەوافی (کەعبە) حەوت تەوافە لە کاتێکدا کە ڕوکنە، چ جای تەوافی نێوان سەفا و مەروە کە واجبە لای کۆی زانایان.

وە بۆ تەوافی (کەعبە) خوای پەروەردگار دەفەرمووێت: ﴿وَلۡيَطَّوَّفُواْ بِٱلۡبَيۡتِ﴾ [الحَج: ٢٩]. بە فەرمان، بەڵام بۆ سەفا و مەروە دەفەرمووێت: ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِ﴾ [البَقَرَة: ١٥٨]. فەرمان نییە، ئایا دەکرێت ئەوەی کە فەرمانە حەوت تەواف بێت و ئەوەشی کە فەرمان نییە چواردە بێت ؟!

وە هەروەها لە فەرموودەکانیشدا بۆ تەوافی کەعبە و سەعی نێوان سەفا و مەروە بە یەك شێوە هاتوون کە دەفەرمووێت پێغەمبەری خوا ﷺ تەوافی کرد: «طَافَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ عَلَى رَاحِلَتِهِ بِالْبَيْتِ، وَبِالصَّفَا وَالْمُرْوَةِ»[1].

---

(١) رواه مسلم (١٢٧٣).

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ لە (حجة الوداع)دا تەوافی بە کەعبە و سەفا و مەروە کرد. واتە هەردووکیان حەوت تەوافن.

وە هەروەها تەوافی کەعبە لە (قِران)دا دوو جار دەکرێت، بەڵام تەوافی سەفا و مەروە یەك جار دەکرێت، کەواتە تەنانەت لە پێکەوەبوونی حەج و عومرەشدا (قِران) تەوافی سەفا و مەروە یەك جار پێویستە و لەسەرت لادەچێت، بۆیە دەبینین لە ڕووی حوکمیشەوە ناگاتە تەوافی کەعبە، کە بە دڵنیایی حەوتە و هیچی لێ زیاد ناکرێت.

سەر تاشین یاخود کورتکردنەوە

لەپاش تەواوبوونی تەوافی سەفا و مەروە کۆتا واجبی عومرە دەمێنێت پێش لەخۆکردنەوەی بەرگی ئیحرام، واتە نابێت ئیحرام لابرێت تاوەکوو سەرتاشین یاخود کورتکردنەوەی ئەنجام دەدرێت، گەر کەسێك بە هەڵە و نەزانین لایبرد، دەبێت لەبەری بکاتەوە و پاشان سەری بتاشێت.

۞ پێویستە ئەگەر سەر بتاشرێت یاخود کورت بکرێتەوە، لە هەموو سەر بگیرێت یاخود بتاشرێت، نەك چەند تەڵێك لە مووی سەر ببڕدرێ، ئەم شێوازە واجبەکەی پێ ئەنجام نادرێت.

ئافرەتان کورتکردنەوەیان لەسەر واجبە، بە لێگرتنی قژیان بە هێندەی نینۆکی ئادەمیزاد، لە هەموو خوارووی قژیان یاخود پەلکەکانیان، وەکوو پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێت: «لَيْسَ عَلَى النِّسَاءِ حَلْقٌ، إِنَّمَا عَلَى النِّسَاءِ التَّقْصِيرُ»[1].

واتە: تاشین لەسەر ئافرەتان نییە، بەڵکوو کورتکردنەوەیە.

وە باشترین جۆریان تاشینە بۆ پیاوان: ﴿لَتَدْخُلُنَّ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ إِن

(١) رواه أبو داود (١٩٨٤)، وصححه الألباني في "الصحيحة" (٦٠٥).

شَآءَ ٱللَّهُ ءَامِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ﴾ [الفتح: ٢٧].

خوای گەورە تاشینی پێش کورتکردنەوە باسکردووە لەو ئایەتەدا.

وە پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: «"اللَّهُمَّ ارْحَمِ الْمُحَلِّقِينَ" قَالُوا: وَالْمُقَصِّرِينَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "اللَّهُمَّ ارْحَمِ الْمُحَلِّقِينَ" قَالُوا: وَالْمُقَصِّرِينَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: "وَالْمُقَصِّرِينَ"»[(١)]، وفي رواية: ثلاثًا[(٢)].

واتە: خوای پەروەردگار ڕەحم و بەزەیی بکە بەوانەی سەریان تاشیوە، دوو جار، لە ڕیوایەتەکەی تردا سێ جار، وە لە کۆتا جاردا دوعای بۆ ئەوانە کرد کە کورتیان کردووەتەوە.

وە سوننەتە لەلای ڕاستەوە دەستپێبکرێت بە تاشین یاخود کورتکردنەوە، وەکوو (أنس بن مالك) رضي الله عنه دەیگێڕێتەوە: «ثُمَّ قَالَ لِلْحَلَّاقِ خُذْ وَأَشَارَ إِلَى جَانِبِهِ الْأَيْمَنِ، ثُمَّ الْأَيْسَرِ، ...»[(٣)].

واتە: پێغەمبەر ﷺ بە سەرتاشەکەی فەرموو: لێرەوە، واتە لای ڕاست پاشان چەپ.

(١) رواه البخاري (١٧٢٧)، ومسلم (١٣٠١).

(٢) رواه ابن ماجه (٣٠٤٤)، وصححه الألباني.

(٣) رواه مسلم (١٣٠٥).

بەم شێوەیە دێتە کۆتایی مەراسیمی عومرە و پاشان ئیحرام لە خۆت دەکەیتەوە.

❁ پاش تەواوبوونی مەراسیمی عومرە و حەج، بۆ عومرەکار و حاجی هەیە بە جلەکانی خۆیەوە هەرچەندە دەتوانێت لە هەرکاتێکدا بێت بە شەو و ڕۆژ با تەواف بکات، هەموو حەوت تەوافێك و دوو ڕکات نوێژ لە دوایەوە بکات.

ئەم تەوافانە هەروەلە و خواردنەوەی ئاوی زەمزەمی تێدا نییە، بەڵکوو بە ڕۆشتنی ئاسایی خۆی بیکات، بەڵام لەهەموو گەیشتنەوەیەك بە ئاستی (الحجر الأسود) ڕووی تێبکات و دەست هەڵبڕێت و بڵێت "الله أكبر" یان "بسم الله، الله أكبر"، بێجگە لە کۆتا تەوافی حەوتەم جار نەبێت کە بەجێی دەهێڵێت.

تەوافـی ماڵئاوایـی
(طـواف الـوداع)

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: «لَا يَنْفِرَنَّ أَحَدٌ حَتَّى يَكُونَ آخِرُ عَهْدِهِ بِالْبَيْتِ»[(١)].

واتە: کەس لە مەککە دەرنەچێت تاوەکوو کۆتا کاری تەوافی کەعبە نەبێت.

لەنێوان زانایاندا ڕای جیاواز هەیە لەسەر واجببوونی تەوافی ماڵئاوایی لەسەر کەسێك کە عومرە دەکات، هەندێك لە زانایان ڕایان وایە کە تەوافی ماڵئاوایی لە عومرەدا واجب نییە، بەم بەڵگانە:

١. پێغەمبەری خوا ﷺ تەوافی ماڵئاوایی لە مەراسیمی حەجدا واجب کردووە.

٢. پێغەمبەری خوا ﷺ تەوافی ماڵئاوایی واجب نەکردووە لەسەر ئەو ئافرەتانەی کە لە سووڕی مانگانەدا بوون لە کاتی بەجێهێشتنی ماڵی خوادا.

٣. زانـایـان ڕایان وایە کە ئەگەر کەسێك تەوافی (إضافة)ی حەجی

---

(١) رواه البخاري (١٧٥٥)، ومسلم (١٣٢٧).

کرد، دەتوانێت کەعبە بەجێ بهێڵێت بەبێ کردنی تەوافیماڵئاوایی.

کەواتە تەوافی ماڵئاوایی بۆ عومرە ڕای کۆی زانایانی لەسەر نییە، لەم حاڵەتەشدا باش وایە ئەم کارە ئەنجام بدرێت، بۆ دەرچوون لە خیلافی نێوان زانایان، ئەگەر عومرەکار بۆی ڕەخسا و بە ئاسانی ئەنجامی دا، گەر نا ئەوە هیچ کار لە عومرەکە ناکا و تەواوە، نە تاوان و نە فیدیەشی لەسەر ناکەوێت(١).

بۆ زیاتر ڕوونکردنەوەی ڕای زانایانی تر لەم بارەیەوە کە دەڵێن (طواف الوداع) واجبە بۆ عومرە، ڕوونکردنەوەیەکی زانای ناوداری حیجاز الشَّيْخ (محمد بن صالح العثيمين) رَحِمَهُ اللَّهُ نەقڵ دەکەین کە دەڵێت: وبهذا يتبين أن القول الراجع وهو مذهب الشافعي وأبي حنيفة أنه واجب، وأما مالك والحنابلة فيرون أنه مستحب(٢).

واتە: بەو شێوەیە بۆمان دەردەکەوێت کە ڕای مەزهەبی شافیعی و ئەبو حەنیفە بەهێزە لە واجببوونی تەوافی ماڵئاوایی بۆ عومرە، تاوەکوو مەزهەبی حەنبەلی و مالیکی کە دەڵێن سوننەتە.

(١) انظر "فتاوى اللجنة الدائمة" (١١/ ٣٣٤).

(٢) "الشرح الممتع" (٧/ ٣٩٨)، و "الجامع لأحكام فقه السنة" (٢/ ٣٥٩).

لەپاش ئەمە دەڵێت: تەوافی ماڵئاوایی بۆ عومرە واجبە، بەم خاڵانەی خوارەوە:

١. بە گشتی فەرمانی داوە مەککە بەجێنەهێڵن تا کۆتا کاریان تەوافی کەعبە نەبێت، بۆ هەرکەسێك کە نیەتی حەج یاخود عومرە بێت بەبێ جیابوونەوە.

٢. پێغەمبەری خوا ﷺ بەو پیاوەی فەرموو کە پرسیاری کرد چی بکەم لە عومرەدا؟ فەرمووی: «اصْنَعْ فِي عُمْرَتِكَ مَا أَنْتَ صَانِعٌ فِي حَجِّكَ»[1].

واتە: چی لە حەجدا دەکەیت لە عومرەشدا بیکە، بێگومان تەوافی ماڵئاوایی لە حەجدا واجبە، کەواتە لە عومرەشدا واجبە.

٣. عومرەکار سەرەتای کارەکەی بە تەواف دەکاتەوە، پێویستە کۆتا کاریشی بە تەواف کۆتایی بێت.

٤. تەوافی ماڵئاوایی گەر بیکەن دڵنیابوون و زیادە ڕەخساندنێکە بۆ کاملبوونی کارە عبادەتییەکان و لە گەردن نەمان.

پێغەمبەریش ﷺ دەفەرموێت: «دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَى مَا لَا يَرِيبُكَ»[2].

---

(١) رواه البخاري (١٧٨٩)، ومسلم (١١٨٠).

(٢) رواه الترمذي (٢٥١٨)، وصححه الألباني في "صحيح الجامع الصغير" (٣٣٧٧).

واتە: واز لە کاری گوماناوی بێنە بۆ کاری دڵنیابوون.

وە دەفەرموێت: «مَنِ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ، وَعِرْضِهِ»[١].

واتە: ئەوەی خۆی بپارێزێت لە گوماناوییەکان ئەوە دین و کار و کەسێتی پارێزراوە.

٥. نەبوونی بەڵگە، بەڵگە نییە لەسەر نەکردنی، لەکاتێکدا بەڵگە گشتییەکانیش لە ئارادایە.

٦. پاشان (طواف الوداع) لە حەجی ماڵئاواییدا (واجب) کراو حەجی ماڵئاوایی کۆتا هەواڵی حەج و عومرەیە و سەرەرەوەی پێشوەکانیەتی، کە ئەویش ئەو عومرانەیە کە هەندێك لە زانایان کردوویانەتە بەڵگە لەسەر نەبوونی تەوافی ماڵئاوایی تیایدا.

٧. وە عومرەی (جوعرانە) کە دەکرێت بە بەڵگە لەسەر نەبوونی تەوافی ماڵئاوایی تیایدا؛ ئەوە لە کاتێکدابوو کە پێغەمبەر ﷺ لە مەککە نەمایەوە، بەڵام هەرکەسێك کە مەراسیمی عومرەی تەواوکرد و ڕاستەوخۆ ماڵی خوای بەجێهێشت ئەوا تەوافی ماڵئاوایی پێویست نییە.

کەواتە بە گشتی تەوافی ماڵئاوایی زیادە عیبادەتە و متمانەیەکی تەواوە بۆ مەراسیمی عومرەکە و بە ڕێز و بە بەها ڕاگرتنی (عبادة) و

---

(١) رواه البخاري (٥٢)، ومسلم (١٥٩٩).

ماڵی خوای پەروەردگارە، ئەوەش بەشێکە لە بەندایەتی و بەرێز ڕاگرتنی شیعارەکانی خوا، وەکوو دەفەرمووێت: ﴿ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمۡ شَعَٰٓئِرَ ٱللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقۡوَى ٱلۡقُلُوبِ﴾ [الحج: ٣٢].

وە عومرەش لای زانایان بە حەجی بچوك ناو براوە، بەڵام تەوافی ماڵئاوایی لەسەر ئەو ئافرەتانەی کە لە سووڕی مانگانەدان واجب نییە و فیدیەشی ناوێت، نە لە حەجدا و نە لە عومرەشدا، وەکوو (ابن عباس) دەڵێت: «أُمِرَ النَّاسُ أَنْ يَكُونَ آخِرُ عَهْدِهِمْ بِالْبَيْتِ، إِلَّا أَنَّهُ خُفِّفَ عَنِ الْمَرْأَةِ الْحَائِضِ»[1].

(١) رواه البخاري (١٧٥٥)، ومسلم (١٣٢٨).

نــویــژی مــردوو

صلاة الجنازة

• پاداشت و خێری نوێژی مردوو:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «**مَنِ اتَّبَعَ جَنَازَةَ مُسْلِمٍ، إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا، وَكَانَ مَعَهُ حَتَّى يُصَلَّى عَلَيْهَا وَيَفْرُغَ مِنْ دَفْنِهَا، فَإِنَّهُ يَرْجِعُ مِنَ الأَجْرِ بِقِيرَاطَيْنِ، كُلُّ قِيرَاطٍ مِثْلُ أُحُدٍ، وَمَنْ صَلَّى عَلَيْهَا ثُمَّ رَجَعَ قَبْلَ أَنْ تُدْفَنَ، فَإِنَّهُ يَرْجِعُ بِقِيرَاطٍ**»[(١)].

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «**مَنْ صَلَّى عَلَى جَنَازَةٍ وَلَمْ يَتْبَعْهَا فَلَهُ قِيرَاطٌ، فَإِنْ تَبِعَهَا فَلَهُ قِيرَاطَانِ**»، قِيلَ: وَمَا الْقِيرَاطَانِ؟ قَالَ: «**أَصْغَرُهُمَا مِثْلُ أُحُدٍ**»[(٢)].

واته: هەرکەسێك نوێژ لەسەر مردوویەك بکات (بە نیەتی بۆ خوا و چاوەڕێی پاداشت) لەگەڵیدا نەچێت تا بەخاك سپاردنی، پاداشتی (قیراتێك)ە، وە گەر لەگەڵیدا بێت تا بەخاك سپاردنی پاداشتی (دوو

(١) رواه البخاري (٤٧).

(٢) رواه مسلم (٩٤٥).

قیرات)ه، وتیان: دوو قیرات چییه؟ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: بچووکەکەیان وەکوو شاخی ئوحود وایە.

• ژمارەی نوێژخوێنانی مردوو:

ﷺ عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا مِنْ مَيِّتٍ تُصَلِّي عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَبْلُغُونَ مِائَةً، كُلُّهُمْ يَشْفَعُونَ لَهُ، إِلَّا شُفِّعُوا فِيهِ»[1].

واتە: هەر مردوویەك كۆمەڵێك لە موسوڵمانان ژمارەیان بگاتە سەد كەس نوێژ بكەن لەسەری و تكای بۆ بكەن (واتە داوای لێخۆشبوون) بە دڵنیاییەوە تكایان لێ وەردەگیرێت و بەر لێخۆشبوون دەكەوێت.

ﷺ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ: «مَا مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ يَمُوتُ، فَيَقُومُ عَلَى جَنَازَتِهِ أَرْبَعُونَ رَجُلًا، لَا يُشْرِكُونَ بِاللهِ شَيْئًا، إِلَّا شَفَّعَهُمُ اللهُ فِيهِ»[2].

واتە: هەركەسێكی موسوڵمان بمرێت و لەسەر جنازەكەی چل پیاو

(١) رواه مسلم (٤٧).

(٢) رواه مسلم (٩٤٨).

(بیروباوەڕ پاك) كە هاوبەشیان بۆ خوا دانەنابێت، نوێژی لەسەر بكەن و داوای لێخۆشبوونی بۆ بكەن، داوایان وەردەگیرێت و لای خوای پەروەردگار ڕەد ناكرێتەوە.

۩ عَنْ مَالِكِ بْنِ هُبَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوتُ فَيُصَلِّي عَلَيْهِ ثَلَاثَةُ صُفُوفٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، إِلَّا أَوْجَبَ**»، قَالَ: فَكَانَ مَالِكٌ إِذَا اسْتَقَلَّ أَهْلَ الْجَنَازَةِ جَزَّأَهُمْ ثَلَاثَةَ صُفُوفٍ لِلْحَدِيثِ[١].

واتە: هەركەسێك بمرێت و سێ ڕیز لە موسوڵمانان نوێژی لەسەر بكەن، بە دڵنیاییەوە تكای لێخۆشبوونیان وەردەگیرێت. وە (مالك بن هبيرة) نوێژخوێنانی جەنازەی دەكرد بە سێ ڕیز لەبەر فەرموودەكە.

۩ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ: «**صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى جِنَازَةٍ، وَمَعَهُ سَبْعَةُ نَفَرٍ، فَجَعَلَ ثَلَاثَةً صَفًّا، وَاثْنَيْنِ صَفًّا، وَاثْنَيْنِ صَفًّا**»[٢].

---

(١) رواه أبو داود (٣١٦٦)، والترمذي (١٠٢٨)، وابن ماجه (١٤٩٠)، وقال الألباني في "صحيح أبي داود": ضعيف، لكن الموقوف حسن.

(٢) رواه الطبراني في "الكبير" (٧٧٨٥)، انظر "أحكام الجنائز" للألباني ص٩٩.

واته: پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی لەسەر جەنازەیەك كرد لەگەڵ حەوت كەسدا، سیانیانی كرد بە ڕیزێك، وە دوانیانی كرد بە ڕیزێك، وە دوانەكەی تریش بە ڕیزێكی تر.

• چۆنیێتی نوێژی مردوو:

🕋 عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: «أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى عَلَى جِنَازَةٍ فَكَبَّرَ عَلَيْهَا أَرْبَعًا، وَسَلَّمَ تَسْلِيمَةً التَّسْلِيمَةُ الْوَاحِدَةُ عَلَى الْجِنَازَةِ»[1].

🕋 عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: «أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ... خَرَجَ إِلَى الْمُصَلَّى، فَصَفَّ بِهِمْ وَكَبَّرَ أَرْبَعًا»[2].

🕋 عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى، قَالَ: «أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كَانَ يُكَبِّرُ أَرْبَعًا»[3].

---

(١) رواه الدارقطني في "سننه" (١٨١٧)، والحاكم في "المستدرك" (١٣٣٢)، والبيهقي في "الكبرى" (٦٩٨٢)، انظر "أحكام الجنائز" للألباني ص١٢٨.

(٢) رواه البخاري (١٢٤٥)، ومسلم (٩٥١).

(٣) رواه البزار في "المسند" (٣٣٤٢)، والبيهقي في "الكبرى" (٦٩٣٧)، انظر "أحكام الجنائز" للألباني ص١٢٦.

واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی لەسەر جەنازەیەك كرد، چوار "الله أكبر" ی كرد و یەك سەلامی دایەوە.

• شێوازی نوێژی مردوو:

دەبێت دەسنوێژی هەبێت و ڕووی لە قیبلە بێت.

یەکەم: "الله أكبر"ی یەکەم بۆ دەستپێکردنی نوێژەکەیە، دەستی تێدا هەڵدەبڕی، دوعای (استفتاح) ناخوێنرێت، ڕاستەوخۆ ئیمام و نوێژخوێنان بە دەنگی نزم سوورەتی (الفاتحة) دەیخوێنن، وە گەر سوورەتێکی تری لە دوای (الفاتحة) خوێند دروستە، لەبەر ڕیوایەتەکەی (ابن عباس) رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا کە خوێندوویەتی و فەرموویەتی (سوننەتە و حەققە).

عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عَبْدِ اللهِّ بْنِ عَوْفٍ، قَالَ: صَلَّيْتُ خَلْفَ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُّ عَنْهُمَا عَلَى جَنَازَةٍ فَقَرَأَ بِفَاتِحَةِ الكِتَابِ وَسُورَةٍ وَجَهَرَ حَتَّى أَسْمَعَنَا، فَلَمَّا فَرَغَ أَخَذْتُ بِيَدِهِ قَالَ: «**لِيَعْلَمُوا أَنَّهَا سُنَّةٌ**»[(١)]، وَفِي رِوَايَةٍ: فَقَالَ: «**سُنَّةٌ وَحَقٌّ**»[(٢)].

---

(١) رواه البخاري (١٣٣٥).

(٢) رواه النسائي (١٩٨٧)، وصححه الألباني.

دووەم: پاشان "الله أكبر"ی دووەم دەكرێت، سلاَوات دەخوێنرێت بە جۆرێك لە جۆرەكانی سلاَواتی ئیبراهیمی كە لە (تحيات)دا دەخوێنرێت[١].

سێیەم: پاشان "الله أكبر"ی سێیەم دەكرێت و دوعا بۆ مردووەكە دەكرێت، باشترین جۆری دوعاش ئەوەیە كە لە پێغەمبەری خواوە ﷺ گێڕدراوەتەوە كە لەسەر مردووەكان خوێندوویەتی[٢]، ئەو دوعایانەش ئەمانەن:

١. «اللهُمَّ، اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَعَافِهِ وَاعْفُ عَنْهُ، وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ، وَوَسِّعْ مُدْخَلَهُ، وَاغْسِلْهُ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ، وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ، وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ، وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ، وَأَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ وَأَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَعَذَابِ النَّارِ»[٣].

---

(١) انظر "أحكام الجنائز" للألباني ص١٢٨.

(٢) لەبەرئەوەی پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێت: «إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَى الْمَيِّتِ فَأَخْلِصُوا لَهُ الدُّعَاءَ». رواه أبو داود (٣١٩٩). گەر نوێژتان لەسەر مردوویەك كرد بە دڵسۆزی دوعای بۆ بكەن.

(٣) رواه مسلم (٩٦٣).

٢. «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا، وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا، وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا، وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا، اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الْإِسْلَامِ، وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْإِيمَانِ، اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ، وَلَا تُضِلَّنَا بَعْدَهُ»[(١)].

٣. «اللَّهُمَّ إِنَّ فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ فِي ذِمَّتِكَ، وَحَبْلِ جِوَارِكَ، فَأَعِذْهُ مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ وَعَذَابِ النَّارِ، أَنْتَ أَهْلُ الْوَفَاءِ وَالْحَقِّ، اللَّهُمَّ فَاغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ»[(٢)].

٤. «اللهُمَّ عَبْدُكَ وَابْنُ أَمَتِكَ احْتَاجَ إِلَى رَحْمَتِكَ، وَأَنْتَ غَنِيٌّ عَنْ عَذَابِهِ، فَإِنْ كَانَ مُحْسِنًا فَزِدْ فِي إِحْسَانِهِ، وَإِنْ كَانَ مُسِيئًا فَتَجَاوَزْ عَنْه»[(٣)].

وَفِي رِوَايَةٍ: «اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ، وَلَا تَفْتِنَّا بَعْدَهُ»[(٤)].

---

(١) رواه أبو داود (١٩٨٧)، وابن ماجه (١٤٩٨)، وصححه الألباني.

(٢) رواه أبو داود (٣٢٠٢)، وابن ماجه (١٤٩٩)، وصححه الألباني.

(٣) رواه الطبراني في "الكبير" (٦٤٧)، انظر "أحكام الجنائز" للألباني ص١٢٥.

(٤) رواه مالك في "الموطأ" (١/ ٢٢٧)، انظر "أحكام الجنائز" للألباني ص١٢٥.

❁ ئەگەر مردووەکە منداڵ بوو ئەم دوعایانە دەخوێنرێت:

١. «اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا فَرَطًا وَسَلَفًا وَأَجْرًا»[(١)].

٢. «اللَّهُمَّ أَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ»[(٢)].

٣. «اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ فَرَطًا لِوَالِدَيْهِ، وَذُخْرًا وَسَلَفًا وَأَجْرًا، اللَّهُمَّ ثَقِّلْ بِهِ مَوَازِينَهُمَا، وَأَعْظِمْ بِهِ أُجُورَهُمَا، اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ فِي كَفَالَةِ إِبْرَاهِيمَ وَأَلْحِقْهُ بِصَالِحِ سَلَفِ الْمُؤْمِنِينَ، وَأَجِرْهُ بِرَحْمَتِك مِنْ عَذَابِ الْجَحِيمِ، وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ، وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِأَسْلَافِنَا وَأَفْرَاطِنَا وَمَنْ سَبَقَنَا بِالْإِيمَانِ»[(٣)].

یاخود بە جۆرێك لە دوعاكانی پێشوو دوعا بكرێت.

چوارەم: پاشان "الله أكبر"ی چوارەم دەكرێت.

دەتوانرێت لێرەشدا دوعا بكرێت، وەكوو یەكێك لە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ كـردوویەتی بە ناوی (عبد الله بن أبي أوفـى): فَـقَامَ بَعْدَ

(١) رواه البخاري معلقًا، بَابُ قِرَاءَةِ فَاتِحَةِ الكِتَابِ عَلَى الجَنَازَةِ.

(٢) رواه مالك في "الموطأ" (١/ ٢٨٨)، وعبد الرزاق في "المصنف" (٦٦١٠)، والبيهقي في "الكبرى" (٦٧٩٣)، وصححه الألباني في "المشكاة" (١٦٨٩).

(٣) "المغني" لابن قدامة (٢/ ٣٦٥).

التَّكْبِيرَةِ الرَّابِعَةِ بِقَدْرِ مَا بَيْنَ التَّكْبِيرَتَيْنِ يَسْتَغْفِرُ لَهَا وَيَدْعُو، ثُمَّ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْنَعُ هَكَذَا»[١].

چوارەم: پاشان سەلام دەدرێتەوە.

١. سەلامدانەوە بەلای ڕاست و چەپدا:

لەسەر فەرموودەکەی (ابن مسعود) ﷺ کە دەڵێت: «ثَلَاثُ خِلَالٍ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُنَّ، تَرَكَهُنَّ النَّاسُ، إِحْدَاهُنَّ: التَّسْلِيمُ عَلَى الْجِنَازَةِ مِثْلُ التَّسْلِيمِ فِي الصَّلَاةِ»[٢].

واتە: سێ کار پێغەمبەر ﷺ دەیکرد خەڵکی وازیان لێهێناوە، یەکێکیان سەلامدانەوەیە لەسەر جەنازە وەکوو سەلامدانەوەی نوێژ. بێگومانیشین کە سەلامدانەوەی نوێژ دوانە.

٢. یەك سەلام دانەوە بەلای ڕاست دا:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «صَلَّى عَلَى جِنَازَةٍ فَكَبَّرَ عَلَيْهَا أَرْبَعًا، وَسَلَّمَ تَسْلِيمَةً وَاحِدَةً»[٣].

---

(١) رواه البيهقي في "الكبرى" (٦٩٨١)، انظر "أحكام الجنائز" للألباني ص١٢٦.

(٢) رواه البيهقي في "الكبرى" (٦٩٨٩)، انظر "أحكام الجنائز" للألباني ص١٢٧.

(٣) رواه الدارقطني في "سننه" (١٨١٧)، انظر "أحكام الجنائز" للألباني ص١٢٨.

واته: پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی لـەسەر جەنازەیەك كرد و چوار "الله أكبر"ی لـەسەر كرد و یەك سەلامی دایەوە.

كەواتە هەردوو شێوازەكە دروستە، والله أعلم.

تێبینی:

١. ئافرەتانیش دەتوانن نوێژی جەنازە بكەن، وە لـە مزگەوتیشدا دەكرێت.

❁ خێزانەكانی پێغەمبەر ﷺ نوێژی جەنازەیان لـەسەر (سعد بن أبي وقاص) كرد لـە مزگەوتدا[١].

❁ پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی لـەسەر كوڕەكەی (أبو طلحة) كرد لـە ماڵیاندا، پێغەمبەری خوا ﷺ لـە پێشەوە بوو، (أبو طلحة) لـە پشت پێغەمبەرەوە بوو لـە ڕیزی دووەم، وە دایكی (سەلیم)یش لـە پشت (أبو طلحة)وە بوو.

واتە دەتوانرێت گەر سێ كەس بوون بە ئیمامەوە سێ ڕیز بن، وە (أم سليم)یش نوێژی جەنازەی كردووە.

٢. ئـەگـەر جەنازەكـان زۆر بوون، ئەوا پیاوان دەخـرێنە پێشــەوە،

(١) رواه مسلم (٩٧٣)، وأبو داود (٣١٩٠)، والنسائي (١٩٦٧).

پاشان منداڵان و پاشان ئافرەتان بۆ نوێژکردن لەسەریان[١].

٣. ئەگەر جەنازەکە پیاو بوو ئیمام لە ئاستی سەری ڕادەوەستێت، وە ئەگەر ئافرەت بوو لە ئاستی ناوەڕاستیدا[٢].

٤. دەست هەڵبڕین بۆ سێ "الله أکبر"ەکەی دوای (تكبيرة الإحرام) لە نوێژی جەنازەدا:

بۆ "الله أکبر"ی یەکەم دەست هەڵدەبڕدرێت، بۆ ئەوانی تر دەست هەڵنابڕدرێت، وەکوو (ابن عباس) رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا دەڵێت: أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ عَلَى الْجِنَازَةِ فِي أَوَّلِ تَكْبِيرَةٍ ثُمَّ لَا يَعُودُ»[٣].

واتە: پێغەمبەر ﷺ دەستی لە "الله أکبر"ی یەکەمدا هەڵبڕیوە و پاشان هەڵینەبڕیوەتەوە.

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كَبَّرَ عَلَى جَنَازَةٍ، فَرَفَعَ يَدَيْهِ فِي أَوَّلِ تَكْبِيرَةٍ، ...»[٤].

---

(١) رواه النسائي (١٩٧٧، ١٩٧٨) عن ابن عمر رضي الله عنهما، وصححه الألباني.

(٢) رواه البخاري (١٣٣٢)، ومسلم (٩٦٤)، وأبو داود (٣١٩٤)، والترمذي (١٠٣٤).

(٣) رواه الدارقطني في "سننه" (١٨٣٢)، انظر "أحكام الجنائز" للألباني ص١١٦.

(٤) رواه الترمذي (١٠٧٧)، انظر "أحكام الجنائز" للألباني ص١١٥.

واته: پێغەمبەری خوا ﷺ لە "الله أكبر"ی یەكەمدا دەستی هەڵبڕیوە.

هەروەك دەشزانرێت كە "الله أكبر" لە هەموو بەرزبوونەوە و نزمبوونەوەیەكی نوێژدا دەكرێت، بەڵام لە نوێژی جەنازەدا بەرزبوونەوە و نزمبوونەوەی تێدا نییە[١].

بەڵام لە (ابن عمر)ەوە رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا دەگێڕنەوە كە: «أَنَّهُ كَانَ» يَرْفَعُ يَدَيْهِ عَلَى كُلِّ تَكْبِيرَةٍ مِنْ تَكْبِيرِ الْجَنَائِزِ[٢].

وە بێگومان (ابن عمر) رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا شوێنكەوتەی ووردی پێغەمبەری خوا ﷺ بووە لە زۆر كاردا، لەبەرئەوە لای زانایان كارەكانی (ابن عمر) بەتایبەت لە (عیبادات)دا هەركارێك و چۆنیەتییەكی كردبێت لە پێغەمبەری خواوە ﷺ وەری گرتووە و (حكم الرفع)ی هەیە. واتە بەرزبوونەوە بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ.

واتە دەتوانرێت هەردوو شێوازەكە ئەنجام بدرێت، والله أعلم.

---

(١) "المحلى" لابن حزم (٥/ ١٢٨)، انظر "أحكام الجنائز" للألباني ص١١٦.

(٢) رواه البيهقي في "الكبرى" (٦٩٩٣)، انظر "أحكام الجنائز" للألباني ص١١٧.

الدعاء من القرآن

١. ﴿رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِي ٱلدُّنۡيَا حَسَنَةٗ وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِ حَسَنَةٗ وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ﴾ [البقرة: ٢٠٠].

٢. ﴿رَبَّنَا لَا تُزِغۡ قُلُوبَنَا بَعۡدَ إِذۡ هَدَيۡتَنَا وَهَبۡ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحۡمَةًۚ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡوَهَّابُ﴾ [آل عمران: ٨].

٣. ﴿رَبَّنَا تَقَبَّلۡ مِنَّآۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ١٢٧ رَبَّنَا وَٱجۡعَلۡنَا مُسۡلِمَيۡنِ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَآ أُمَّةٗ مُّسۡلِمَةٗ لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبۡ عَلَيۡنَآۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ﴾ [البقرة: ١٢٧، ١٢٨].

٤. ﴿رَبِّ هَبۡ لِي مِن لَّدُنكَ ذُرِّيَّةٗ طَيِّبَةًۖ إِنَّكَ سَمِيعُ ٱلدُّعَآءِ﴾ [آل عمران: ٣٨].

٥. ﴿رَبَّنَا ٱغۡفِرۡ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسۡرَافَنَا فِيٓ أَمۡرِنَا وَثَبِّتۡ أَقۡدَامَنَا وَٱنصُرۡنَا عَلَى ٱلۡقَوۡمِ ٱلۡكَٰفِرِينَ﴾ [آل عمران: ١٤٧].

٦. ﴿رَبَّنَا ظَلَمۡنَآ أَنفُسَنَا وَإِن لَّمۡ تَغۡفِرۡ لَنَا وَتَرۡحَمۡنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ﴾ [الأعراف: ٢٣].

٧. ﴿رَبَّنَآ أَفۡرِغۡ عَلَيۡنَا صَبۡرٗا وَتَوَفَّنَا مُسۡلِمِينَ﴾ [الأعراف: ١٢٦].

٨. ﴿رَبَّنَا ٱغۡفِرۡ لِي وَلِوَٰلِدَيَّ وَلِلۡمُؤۡمِنِينَ يَوۡمَ يَقُومُ ٱلۡحِسَابُ﴾ [إبراهيم: ٤١].

٩. ﴿رَّبِّ أَدۡخِلۡنِي مُدۡخَلَ صِدۡقٖ وَأَخۡرِجۡنِي مُخۡرَجَ صِدۡقٖ وَٱجۡعَل لِّي مِن لَّدُنكَ سُلۡطَٰنٗا نَّصِيرٗا﴾ [الإسراء: ٨٠].

١٠. ﴿رَّبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنۡ هَمَزَٰتِ ٱلشَّيَٰطِينِ ٩٧ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَن يَحۡضُرُونِ﴾ [المؤمنون: ٩٧، ٩٨].

١١. ﴿رَبَّنَآ ءَامَنَّا فَٱغۡفِرۡ لَنَا وَٱرۡحَمۡنَا وَأَنتَ خَيۡرُ ٱلرَّٰحِمِينَ﴾ [المؤمنون: ٩٧، ١٠٩].

١٢. ﴿رَبَّنَا هَبۡ لَنَا مِنۡ أَزۡوَٰجِنَا وَذُرِّيَّٰتِنَا قُرَّةَ أَعۡيُنٖ وَٱجۡعَلۡنَا لِلۡمُتَّقِينَ إِمَامًا﴾ [الفرقان: ٧٤].

١٣. ﴿رَبِّ هَبۡ لِي حُكۡمٗا وَأَلۡحِقۡنِي بِٱلصَّٰلِحِينَ ٨٣ وَٱجۡعَل لِّي لِسَانَ صِدۡقٖ فِي ٱلۡأٓخِرِينَ ٨٤ وَٱجۡعَلۡنِي مِن وَرَثَةِ جَنَّةِ ٱلنَّعِيمِ﴾ [الشعراء: ٨٣، ٨٤، ٨٥].

١٤. ﴿ رَبِّ أَوۡزِعۡنِيٓ أَنۡ أَشۡكُرَ نِعۡمَتَكَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَٰلِدَيَّ وَأَنۡ أَعۡمَلَ صَٰلِحٗا تَرۡضَىٰهُ وَأَدۡخِلۡنِي بِرَحۡمَتِكَ فِي عِبَادِكَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴾ [النمل: ١٩].

١٥. ﴿رَبَّنَا ٱغۡفِرۡ لَنَا وَلِإِخۡوَٰنِنَا ٱلَّذِينَ سَبَقُونَا بِٱلۡإِيمَٰنِ وَلَا تَجۡعَلۡ فِي قُلُوبِنَا غِلّٗا لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ رَبَّنَآ إِنَّكَ رَءُوفٞ رَّحِيمٌ﴾ [الحشر: ١٠].

١٦. ﴿رَبَّنَآ أَتۡمِمۡ لَنَا نُورَنَا وَٱغۡفِرۡ لَنَآۖ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ﴾ [التحريم: ٨].

١٧. ﴿رَبِّ أَوۡزِعۡنِيٓ أَنۡ أَشۡكُرَ نِعۡمَتَكَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَٰلِدَيَّ وَأَنۡ أَعۡمَلَ صَٰلِحٗا تَرۡضَىٰهُ وَأَصۡلِحۡ لِي فِي ذُرِّيَّتِيٓۖ إِنِّي تُبۡتُ إِلَيۡكَ وَإِنِّي مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ﴾ [الأحقاف: ١٥].

١٨. ﴿رَبِّ ٱجۡعَلۡنِي مُقِيمَ ٱلصَّلَوٰةِ وَمِن ذُرِّيَّتِيۚ رَبَّنَا وَتَقَبَّلۡ دُعَآءِ ۝٤٠ رَبَّنَا ٱغۡفِرۡ لِي وَلِوَٰلِدَيَّ وَلِلۡمُؤۡمِنِينَ يَوۡمَ يَقُومُ ٱلۡحِسَابُ﴾ [إبراهيم: ٤٠، ٤١].

١٩. ﴿لَّآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبۡحَٰنَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ﴾ [الأنبياء: ٨٧].

٢٠. ﴿رَبَّنَا ٱصۡرِفۡ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَۖ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا﴾ [الفرقان: ٦٥].

٢١. ﴿رَبَّنَآ إِنَّنَآ ءَامَنَّا فَٱغۡفِرۡ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ١٦﴾، ﴿وَكَفِّرۡ عَنَّا سَيِّـَٔاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ ٱلۡأَبۡرَارِ ١٩٣ رَبَّنَا وَءَاتِنَا مَا وَعَدتَّنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخۡزِنَا يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ إِنَّكَ لَا تُخۡلِفُ ٱلۡمِيعَادَ﴾ [آل عمران: ١٦، ١٩٣، ١٩٤].

٢٢. ﴿رَبَّنَآ ءَاتِنَا مِن لَّدُنكَ رَحۡمَةً وَهَيِّئۡ لَنَا مِنۡ أَمۡرِنَا رَشَدًا﴾ [الكهف: ١٠].

٢٣. ﴿رَبِّ ٱشۡرَحۡ لِي صَدۡرِي ٢٥ وَيَسِّرۡ لِيٓ أَمۡرِي﴾ [طه: ٢٥، ٢٦].

٢٤. ﴿رَبَّنَآ وَٱجۡعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا وَٱجۡعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ نَصِيرًا﴾ [النساء: ٧٥].

الدعاء من السنة

١. «اللهُمَّ أَصْلِحْ لِي دِينِي الَّذِي هُوَ عِصْمَةُ أَمْرِي، وَأَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ الَّتِي فِيهَا مَعَاشِي، وَأَصْلِحْ لِي آخِرَتِي الَّتِي فِيهَا مَعَادِي، وَاجْعَلِ الْحَيَاةَ زِيَادَةً لِي فِي كُلِّ خَيْرٍ، وَاجْعَلِ الْمَوْتَ رَاحَةً لِي مِنْ كُلِّ شَرٍّ»(١).

٢. «اللهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتُّقَى، وَالْعَفَافَ وَالْغِنَى»(٢).

٣. «اللَّهم إِني أَسْأَلُكَ العَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَة»(٣).

٤. «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ سَمْعِي، وَمِنْ شَرِّ بَصَرِي، وَمِنْ شَرِّ لِسَانِي، وَمِنْ شَرِّ قَلْبِي، وَمِنْ شَرِّ مَنِيِّي»(٤).

٥. «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ مُنْكَرَاتِ الأَخْلَاقِ، وَالأَعْمَالِ وَالأَهْوَاء»(٥).

٦. «اللَّهُمَّ إِنَّكَ عُفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي»(٦).

---

(١) رواه مسلم (٢٧٢٠).

(٢) رواه مسلم (٢٧٢١).

(٣) رواه الترمذي (٣٥١٤)، وصححه الألباني.

(٤) رواه أبو داود (١٥٥١)، وصححه الألباني.

(٥) رواه الترمذي (٣٥٩١)، وصححه الألباني.

(٦) رواه الترمذي (٣٥١٣)، وصححه.

٧. «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ، مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ، مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَاذَ بِهِ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ، وَأَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَ كُلَّ قَضَاءٍ قَضَيْتَهُ لِي خَيْرًا»[1].

٨. «اللَّهُمَّ اقْسِمْ لَنَا مِنْ خَشْيَتِكَ مَا يَحُولُ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَعَاصِيكَ، وَمِنْ طَاعَتِكَ مَا تُبَلِّغُنَا بِهِ جَنَّتَكَ، وَمِنَ الْيَقِينِ مَا تُهَوِّنُ بِهِ عَلَيْنَا مُصِيبَاتِ الدُّنْيَا، وَمَتِّعْنَا بِأَسْمَاعِنَا وَأَبْصَارِنَا وَقُوَّتِنَا مَا أَحْيَيْتَنَا، وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنَّا، وَاجْعَلْ ثَأْرَنَا عَلَى مَنْ ظَلَمَنَا، وَانْصُرْنَا عَلَى مَنْ عَادَانَا، وَلَا تَجْعَلْ مُصِيبَتَنَا فِي دِينِنَا، وَلَا تَجْعَلِ الدُّنْيَا أَكْبَرَ هَمِّنَا وَلَا مَبْلَغَ عِلْمِنَا، وَلَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا مَنْ لَا يَرْحَمُنَا»[2].

---

(١) رواه ابن ماجه (٣٨٤٦)، وصححه الألباني.

(٢) رواه الترمذي (٣٥٠٢)، وحسنه الألباني.

٩. «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي وَجَهْلِي، وَإِسْرَافِي فِي أَمْرِي، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي هَزْلِي وَجِدِّي وَخَطَايَايَ وَعَمْدِي، وَكُلُّ ذَلِكَ عِنْدِي»[(١)].

١٠. «اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا، وَلاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، فَاغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ، وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الغَفُورُ الرَّحِيمُ»[(٢)].

١١. «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الهَدْمِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ التَّرَدِّي، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْغَرَقِ، وَالْحَرَقِ، وَالْهَرَمِ، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ يَتَخَبَّطَنِي الشَّيْطَانُ عِنْدَ الْمَوْتِ، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أَمُوتَ فِي سَبِيلِكَ مُدْبِرًا، وَأَعُوذُ بِكَ أَنْ أَمُوتَ لَدِيغًا»[(٣)].

١٢. «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَالْجُبنِ وَالْبُخْلِ وَالْهَرَمِ، وَالْقَسْوَةِ وَالْغَفْلَةِ، وَالْعَيْلَةِ وَالذِّلَّةِ وَالْمَسْكَنَةِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ

---

(١) رواه البخاري (٦٣٩٩).

(٢) رواه البخاري (٨٣٤)، ومسلم (٢٧٠٥).

(٣) رواه أبو داود (١٥٥٢)، وصححه الألباني.

الْفَقْرِ وَالْكُفْرِ وَالْفُسُوقِ وَالْشِقَاقِ، وَالشِّرْكِ وَالنِّفَاقِ، وَالسُّمْعَةِ وَالرِّيَاءِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الصَّمَمِ وَالْبَكَمِ، وَالْجُنُونِ، وَالْبَرَصِ وَالْجُذَامِ، وَسَيِّيءِ الْأَسْقَامِ»[(١)].

١٣. «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا، وَرِزْقًا وَاسِعًا، وَعَمَلًا مُتَقَبَّلًا، وَشِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ»[(٢)].

١٤. «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ، وَمِنْ دُعَاءٍ لَا يُسْمَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ، وَمِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَؤُلَاءِ الأَرْبَعِ»[(٣)].

١٥. «اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ نُشْرِكَ بِكَ شَيْئًا نَعْلَمُهُ، وَنَسْتَغْفِرُكَ لِمَا لَا نَعْلَمُ»[(٤)].

---

(١) رواه ابن حبان (١٠٢٣)، وصححه الألباني.

(٢) رواه الدارقطني في "سننه" (٢٧٣٨)، وصححه الألباني في "الإرواء" (٤/ ٣٣٢).

(٣) رواه الترمذي (٣٤٨٢)، وصححه الألباني.

(٤) رواه أحمد (١٩٦٠٦)، وصححه الألباني في "صحيح الترغيب والترهيب" (١/ ١٤).

١٦. «اللَّهُمَّ بِعِلْمِكَ الْغَيْبَ، وَقُدْرَتِكَ عَلَى الْخَلْقِ، أَحْيِنِي مَا عَلِمْتَ الْحَيَاةَ خَيْرًا لِي، وَتَوَفَّنِي إِذَا عَلِمْتَ الْوَفَاةَ خَيْرًا لِي، اللَّهُمَّ وَأَسْأَلُكَ خَشْيَتَكَ فِي الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، وَأَسْأَلُكَ كَلِمَةَ الْحَقِّ فِي الرِّضَا وَالْغَضَبِ، وَأَسْأَلُكَ الْقَصْدَ فِي الْفَقْرِ وَالْغِنَى، وَأَسْأَلُكَ نَعِيمًا لَا يَنْفَدُ، وَأَسْأَلُكَ قُرَّةَ عَيْنٍ لَا تَنْقَطِعُ، وَأَسْأَلُكَ الرِّضَاءَ بَعْدَ الْقَضَاءِ، وَأَسْأَلُكَ بَرْدَ الْعَيْشِ بَعْدَ الْمَوْتِ، وَأَسْأَلُكَ لَذَّةَ النَّظَرِ إِلَى وَجْهِكَ، وَالشَّوْقَ إِلَى لِقَائِكَ فِي غَيْرِ ضَرَّاءَ مُضِرَّةٍ، وَلَا فِتْنَةٍ مُضِلَّةٍ، اللَّهُمَّ زَيِّنَّا بِزِينَةِ الْإِيمَانِ، وَاجْعَلْنَا هُدَاةً مُهْتَدِينَ»(١).

١٧. «اللَّهُمَّ قِنِي شَرَّ نَفْسِي، وَاعْزِمْ لِي عَلَى أَرْشَدِ أَمْرِي، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا أَسْرَرْتُ، وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَخْطَأْتُ، وَمَا عَمَدْتُ، وَمَا جَهِلْتُ»(٢).

١٨. «اللهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ، فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى، وَمُنْزِلَ التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ

---

(١) رواه النسائي (١٣٠٥)، وصححه الألباني.

(٢) رواه ابن حبان (٨٩٩)، وصححه الألباني.

وَالْفُرْقَانِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، اللهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ، اقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ، وَأَغْنِنَا مِنَ الْفَقْرِ»[١].

١٩. «اللهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا، وَزَكِّهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا، أَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلَاهَا»[٢].

٢٠. «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ، وَالعَجْزِ وَالكَسَلِ، وَالبُخْلِ وَالْجُبْنِ، وَضَلَعِ الدَّيْنِ، وَغَلَبَةِ الرِّجَالِ»[٣].

٢١. «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ جَهْدِ البَلَاءِ، وَدَرَكِ الشَّقَاءِ، وَسُوءِ القَضَاءِ، وَشَمَاتَةِ الأَعْدَاءِ»[٤].

٢٢. «اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا، وَفِي بَصَرِي نُورًا، وَفِي سَمْعِي نُورًا، وَعَنْ يَمِينِي نُورًا، وَعَنْ يَسَارِي نُورًا، وَفَوْقِي نُورًا، وَتَحْتِي

---

(١) رواه مسلم (٢٧١٣).

(٢) رواه مسلم (٢٧٢٢).

(٣) رواه البخاري (٢٨٩٣).

(٤) رواه البخاري (٦٦١٦).

نُورًا، وَأَمَامِي نُورًا، وَخَلْفِي نُورًا، وَاجْعَلْ لِي نُورًا»[(١)].

٢٣. «اللهُمَّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي وَجَهْلِي، وَإِسْرَافِي فِي أَمْرِي، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، اللهُمَّ اغْفِرْ لِي جِدِّي وَهَزْلِي، وَخَطَئِي وَعَمْدِي، وَكُلُّ ذَلِكَ عِنْدِي، اللهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِير»[(٢)].

٢٤. «اللهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، اللهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ، فِي دِينِي، وَدُنْيَايَ، وَأَهْلِي، وَمَالِي، اللهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِي، وَآمِنْ رَوْعَاتِي، اللهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنَ يَدَيَّ، وَمِنْ خَلْفِي، وَعَنْ يَمِينِي، وَعَنْ شِمَالِي، وَمِنْ فَوْقِي، وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ تَحْتِي»[(٣)].

٢٥. «اللهُمَّ أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ،

---

(١) رواه البخاري (٦٣١٦)، ومسلم (٧٦٣).

(٢) رواه البخاري (٦٣٩٨)، ومسلم (٢٧٩٣).

(٣) رواه البخاري في "الأدب المفرد" (١٢٠٠)، وأبو داود (٥٠٧٤)، وصححه الألباني.

وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ لَا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَى نَفْسِكَ»[(١)].

٢٦. «اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ، مُذْهِبَ البَاسِ، اشْفِ أَنْتَ الشَّافِي، لاَ شَافِيَ إِلَّا أَنْتَ، شِفَاءً لاَ يُغَادِرُ سَقَمًا»[(٢)].

٢٧. «اللَّهُمَّ حَسَّنْتَ خَلْقِي فَحَسِّنْ خُلُقِي»[(٣)].

٢٨. «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالْتُقَى وَالْعَفَافَ وَالْغِنَى»[(٤)].

٢٨. «اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ»[(٥)].

٣٠. «اللهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ زَوَالِ نِعْمَتِكَ، وَمِنْ تَحَوُّلِ عَافِيَتِكَ، وَمِنْ فَجْأَةِ نِقْمَتِكَ، وَمِنْ جَمِيعِ سَخَطِكَ»[(٦)].

٣١. «اللهُمَّ يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ، ثَبِّتْ قُلُوبَنَا عَلَى دِينِك»[(٧)].

٣٢. «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْمُعَافَاةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ»[(٨)].

---

(١) رواه مسلم (٤٨٦). (٢) رواه البخاري (٥٧٤٢).

(٣) رواه ابن حبان (٩٥٩)، وصححه الألباني.

(٤) رواه مسلم (٢٧٢١). (٥) رواه أبو داود (١٥٢٢)، وصححه الألباني.

(٦) رواه البخاري في "الأدب المفرد" (٦٨٥)، ومسلم (٢٧٣٩).

(٧) رواه البخاري في "الأدب المفرد" (٦٨٣)، وصححه الألباني.

(٨) رواه ابن ماجه (٣٨٥١)، وصححه الألباني.

٣٣. «اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ، وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ»[(١)].

٣٤. «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ»[(٢)].

٣٥. «اللهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ، وَالْكَسَلِ، وَالْجُبْنِ، وَالْبُخْلِ، وَالْهَرَمِ، وَعَذَابِ، الْقَبْرِ اللهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا، وَزَكِّهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا، أَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلَاهَا، اللهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ، وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ، وَمِنْ دَعْوَةٍ لَا يُسْتَجَابُ لَهَا»[(٣)].

٣٦. «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ»[(٤)].

---

(١) رواه الترمذي (٣٥٦٣)، وصححه الألباني.

(٢) رواه أبو داود (٧٩٢)، وصححه الألباني.

(٣) رواه مسلم (٢٧٢٢).

(٤) رواه البخاري (٣٣٦٩).

ناوەڕۆك